

ZAVOD ZA LINGVISTIKU
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

bilten
zavoda
za
lingvistiku

Bulletin of the Institute of Linguistics

ZAGREB 1981

BROJ 4

S A D R Ž A J :

Rudolf Filipović: Uvodna riječ 3

Č L A N C I :

Stjepan Babić: Tvorba imenica nultim sufiksima 4

IZVJEŠTAJI O ZAVRŠENIM ISTRAŽIVANJIMA:

Stjepan Babić: Rječnik naseljenih mjesta i njihovih
etnika i ktetika 53

I S T R A Ž I V A N J A U T O K U :

Vesna Muhvić-Dimanovski: Engleski element u evropskim
jezicima (u Evropi i SAD) 60

Vesna Muhvić-Dimanovski: Kontrastivno proučavanje
hrvatskog ili srpskog i engleskog književnog
jezika (YSCECP i ZESCCP) 62

Antica Menac: Kontrastivna analiza hrvatskog i ruskog
književnog jezika 64

Zorica Vučetić: Kontrastivna analiza hrvatskog i
talijanskog književnog jezika 65

Željko Klaić: Kontrastivna analiza hrvatskog i
francuskog književnog jezika 67

Stanko Žepić: Kontrastivna analiza hrvatskog i
njemačkog književnog jezika 68

Milka Jauk-Pinhak: Problemi leksikološko-semantičkih korespondencija hindskoga i hrvatskoga jezika 69

Maja Bratanić: Kompjutorska analiza tekstova starije hrvatske književnosti 70

Maja Bratanić: Korpus tekstova suvremenog hrvatskog književnog jezika 71

Antica Menac: Istraživanja hrvatske frazeologije 74

Zlatko Vince: Povijest hrvatskoga književnog jezika s kraja 19. i početka 20. stoljeća 75

K R O N I K A :

Frazeologija i njeni zadaci (Antica Menac) 77

VI međunarodni kongres primijenjene lingvistike - AILA '81 (Sonia Wild Bičanić, Milena Žic-Fuchs).. 79

14. godišnji sastanak Lingvističkog društva Evrope (Maja Bratanić) 84

B I B L I O G R A F I J A :

Radovi napisani u sklopu projekata Zavoda za lingvistiku objavljeni od 1980. do 1981. god. (Maja Bratanić)..86

Bilten Zavoda za lingvistiku izlazi dvogodišnje. Pojedini broj 50 ND ili 5 US\$. Narudžbe se šalju na Zavod za lingvistiku, Filozofski fakultet, Djure Salaja 3, 41000 ZAGREB.

Uredništvo: R. Filipović, A. Menac, M. Moguš
Glavni i odgovorni urednik: R. Filipović
Tajnik uredništva: Maja Bratanić
Tisak: Grafikon, Zagreb, Kraljevićeva 10a

UVODNA RIJEČ

Broj 4 Biltena Zavoda za lingvistiku objavljujemo u starom obliku s dosadašnjim rubrikama. U rubrici ISTRAŽIVANJA U TOKU obavještavamo o svim istraživanjima na kojima se radi u Zavodu. Naš je cilj da se u toj rubrici održi kontinuitet objavljivanja, pa ćemo i u idućim brojevima Biltena redovno donositi izvještaje o svim istraživanjima u toku. Radi štednje ti su izvještaji nešto kraći, ali, nadamo se, dovoljno iscrpni da dadu obavijest o rezultatima postignutim u dvogodištu koje pokriva ovaj broj Biltena (god. 1980. i 1981).

Proslavu 20. obljetnice Zavoda za lingvistiku krajem god. 1980, koju smo najavili u broju 3 Biltena, nismo, nažalost, zbog štednje održali niti smo mogli izdati poseban broj Biltena u kojem smo željeli dati pregled rada i rezultate 20-godišnjeg djelovanja našeg Zavoda. Nadamo se da ćemo god. 1985. moći proslaviti 25-godišnjicu osnivanja Zavoda za lingvistiku.

Na kraju želimo izraziti posebnu zahvalnost Republickoj zajednici za znanstveni rad - SIZ VII - na pomoći koju nam godinama redovno pruža u našem istraživačkom radu, bez koje Zavod ne bi mogao redovno funkcionirati.

Rudolf Filipović

U Zagrebu, početkom godine 1982.

glavni urednik

Č L A N C I

Stjepan Babić

TVORBA IMENICA NULTIM SUFIKSIMA*

Ovaj je rad podijeljen u dva osnovna dijela. U prvom se dijelu razmatraju problemi tvorbe nultim sufiksima s teoretskoga gledišta, a u drugom se daje cjelovit opis te tvorbe u hrvatskom književnom jeziku. Prvi je dio potreban da se objasne mnogi problemi i prikažu neke teškoće i dileme koje stoje pred istraživačem ovoga tvorbenoga područja, a drugi dio pokazuje kako se unatoč tome to tvorbeno područje može prikazati u cjelini.

I.

Problemi u interpretaciji imeničkih tvorenica
nultim sufiksima

1. Danas je u lingvistici općenito prihvaćeno da postoje nulti morfemi. Nula je značajna odsutnost kakve jezične jedinice. Uvodjenjem nultoga sufiksa u tvorbu riječi prikaz se tvorbe znatno pojednostavnjuje jer se iz nje uklanja jedan način nazvan desufiksacija, supstrakcija, obratna tvorba,

*Ovaj je rad izradjen na gradnji koja je skupljena kao rezultat zadatka Zavoda za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu pod naslovom "Skupljanje gradje za sufiksalsnu tvorbu imenica". I. dio rada pisan je tako da može poslužiti i kao referat na IX. međunarodnom slavističkom kongresu koji će se održati 1983. u Kijevu.

reverzija, bezafiksni način tvorbe riječi i složena problematika s time povezana. Tako se imenice *guk, hod, nadzor, blatobran, sjenokos* svrstavaju u jedan od osnovnih tvorbenih načina: prve tri u sufiksalsnu tvorbu, a druge dvije u složeno-sufiksalsnu tvorbu.

2. Pa ipak, unatoč tome ta je tvorba jedan od najtežih tvorbenih problema u proučavanju tvorbe riječi u svim slavenskim jezicima, kao što pokazuje i navedena literatura. Tvorbeni je djelatnost i inače složena, kao i jezična uopće, a na ovom posebno i sve se pojave ne daju obuhvatiti malim brojem jednostavnih pravila. Dosadašnje živo raspravljanje tek je početak, a ne kraj razrješenja tvorbenih teškoća ove skupine. Posebne teškoće zadaje već sam problem nultoga sufiksa, potreba da se uvede više nultih sufikasa, morfonološke promjene osnova, odredjenje tvorbenoga smjera i dr.

3. Kad se pregleda opis te tvorbe u pojedinim slavenskim jezicima, odmah se vidi da u njima nije podjednako obradjena. O samom tipu tvorbe govori se u svima, ali se jednako ne interpretira zbog različitog intenziteta kojom se tvorba riječi proučava i zbog razine na koju je dospjela.

Nulti sufiks nalazimo u djelima o ruskom, poljskom, češkom i slovenskom jeziku, a u ostalima se, koliko mi je poznato, ne spominje ili je spominjanje samo formalne naravi.

4. Prvi je problem u pitanju pripadaju li takve riječi uopće tvorbi ili je to samo *preobrazba (konverzija, transpozicija, mutacija, metabaza)*, tj. nije li tu posrijedi samo

prelaženje jedne vrste riječi u drugu.

Budući da u tvorbi nultim sufiksima nema nikakvih materijalno izraženih formanata, može se reći da ta pojava i ne pripada tvorbi, nego da se može smatrati preobrazbom. U lingvističkoj literaturi iznesena su i takva gledišta. Tako npr. E. Stankiewicz (1962, str. 5) smatra da ruske riječi *kuma, supruga, vhod, lēt, poterja* ne pripadaju pravoj tvorbi, već da je to transpozicija.

5. Osnovno je za preobrazbu da riječi pri prelaženju iz jedne vrste u drugu ne mijenjaju svoj glasovni sastav, a kad nije isti glasovni sastav, tada to možemo smatrati tvorbom.

J. Horecký (1971, str. 57, 58, 59) smatra da je u takvim slučajevima promjena paradigme pomoćni tvorbeni način, ali jasno kaže da nije posrijedi konverzija (str. 59).

Ipak većina suvremenih lingvista smatra to sufiksalmom tvorbom u kojoj je tvorbeni sufiks nula. Takvo je shvaćanje sasvim prihvatljivo jer je tu posrijedi ipak promjena glasovnoga sastava. Tako navedene riječi nisu promijenile kategoriju u istom glasovnom sastavu jer je u osnovnih riječi nešto drugačiji: *kum, suprug, vhodít', letét', poterjât'*.

6. Drugo je pitanje broja nultih sufikasa. Koliko ih ima: jedan, dva ili više?

D. Uort (1972) kaže da bi ih u ruskom jeziku prema najjednostavnijem rješenju trebalo zapravo biti trinaest, ali uopćavajući i kritički razmatrajući problematiku svodi ih na pet. V.V. Lopatin, koji se kritički osvrće na rad D. Uorta,

ima šest imeničkih nultih sufikasa:

- ϕ_1 - m.r. na - ϕ (hod, vypusk)
- ϕ_2 - ž.r. na -a (trata, zasluga)
- ϕ_3 - opći rod na -a (rěva, obžora)
- ϕ_4 - ž.r. na umekšani suglasnik (hvor', drož')
- ϕ_5 - s.r. na -o, -e (delo, lože)
- ϕ_6 - u pl. tantum (provody, peregovory) (1977, str. 128).

7. Hrvatski bi jezik po tim kriterijima imao osam nultih sufikasa:

- ϕ_1 - m.r. na - ϕ (hod, ispust)
- ϕ_2 - ž.r. na - ϕ (zapovijed, obavijest)
- ϕ_3 - ž.r. na -a (potjera, zasluga)
- ϕ_4 - ž.r. na -e (Káte, Máre)
- ϕ_5 - m.r. na -e (Ánte, Máte)
- ϕ_6 - s.r. na -o (jugo)
- ϕ_7 - s.r. na -e (Vlaše, jare)
- ϕ_8 - m.r. pl. tantum (pregovori).

8. Većina lingvista koji u tvorbi riječi imaju nulti sufiks prihvaća tu interpretaciju jer ona logički proizlazi iz njihova shvaćanja po kojima su sve takve imenice tvorene nultim sufiksima, a -a, -e, -o samo su im nastavci (gramatički morfemi, fleksema), a tvorbeni im je morfem nulti sufiks ispred njih. Od njih jedino J. Toporišič ima uz nulti sufiks i sufikse -a, -e (1976, v. str. 125, 128, 129, 132 za -a, 143, 145 za -e).

9. Razumljivo je da oni lingvisti koji nemaju nultoga sufiksa smatraju -a, -e, -o sufiksima, usp. npr. Stojanov (1977, str. 29, 34, 46, 47. za -a, str. 47. za -e, -o), osim

J. Horeckoga koji za *-a* kaže: "Je to vlastne koncovka, koja tu funguje ako pripona" (1971, str. 112).

10. Budući da je prikaz tvorbe s desetak nultih sufikasa veoma nepriličan - imamo više nula koje moramo označivati brojevima, a što je još važnije, moramo dati pravila koji se sve nastavci (fleksemi) s njima povezuju - zato je bolje prihvatiti gledište po kojem imamo nulti sufiks samo tamo gdje materijalno nema nikakva izraza (ruski sufiksi $-\phi_1$ i $-\phi_4$, hrvatski $-\phi_1$ i $-\phi_2$), a tamo gdje dolazi *-a*, *-o*, *-e* može se uzeti da ti morfemi imaju i fleksijsko i tvorbeno značenje jer je kumulacija značenja karakteristična za mnoge morfeme. To proizlazi iz navedenih riječi J. Horeckoga, a od onih lingvista koji imaju nulti sufiks, to izričito kaže J. Toporišić: "Poleg priponskih obrazila se v nekaterih primerih besedotvorno uporabljajo tudi sklonila; prim. Jož/-a /-e (žensko ime) proti Jož/e- ϕ /et-a (moško ime), Mihael/-a proti Mihael/- ϕ " (1976, str. 119).

11. Tako imamo kumulaciju značenja u nultom morfemu imenica *ispust*, *zapovijed*, *obavijest* i ruskih *hód*, *vypusk* iako to nitko nije izričito rekao, ali to jasno proizlazi odatle što nitko ne bilježi dvije nule, kako bi zapravo trebalo jer bi jedna označivala tvorbeni morfem, a druga fleksijski, dakle $-\phi\phi$. Prema tome bi i morfeme u ostalim primjerima trebalo bilježiti $-\phi a$, $-\phi e$, $-\phi o$. Kako je izostavljanjem prve nule razlikovnost bilježenja potpuno sačuvana, $-\phi$, $-\acute{a}$, $-e$, $-o$, to je ovakvo bilježenje veoma praktično, a može se jednoznačno

čitati s gledišta svake od tih dviju teorija.

12. Kad se nultim sufiksom smatra samo odsutnost svakoga materijalnoga znaka, tada u hrvatskom i ruskom jeziku imamo samo dva nulta sufiksa: jedan za muški rod, a drugi za ženski rod. To je u skladu s općim načelom u određivanju sufikasa po kojem se isti sufiksadni glasovni sastav smatra dvama sufiksima, ako izvedenice pripadaju dvama rodovima. Zbog toga ovdje treba razlikovati dva nulta sufiksa: $-\phi_1$ za m.r. i $-\phi_2$ za ž.r. Time je tvorba riječi nultim sufiksima prikazana jasno i jednostavno, a sadrži sve potrebne pojedinosti za razlikovanje i opis svake pojave i za dobro uspoređivanje u svim slavenskim jezicima.

13. Sufikse koji obilježavaju imenice pl. tantum ne bi trebalo smatrati posebnim sufiksima, nego onima koji bi bili da su imenice u jednini. Time dođuše taj problem nije potpuno riješen, ali je on zajednički tvorbi imenica pl. tantum svih sufikasa pa ga treba riješiti u toj cjelini.

14. Veći broj sufikasa mogu tražiti i morfonološke promjene osnova jer su one raznovrsne, a sve tvorenice nisu istoga roda pa ima shvaćanja da treba uvesti različite nulte sufikse (morfofoneme), u hrvatskom najmanje šest, četiri za muški rod i dva za ženski:

za m.r.

- $-\phi_1$ ($-\phi$) - ne izaziva promjenu (mukati > muk)
- $-\phi_2$ ($-\acute{a}$) - izaziva palatalizaciju (plakati > plač)
- $-\phi_3$ ($-\acute{e}$) - izaziva depalatalizaciju (skočiti > skok)

- ϕ_4 (-w) - izaziva desibilarizaciju (smicati > smik)

za ž.r.:

- ϕ_5 (- $\phi_{\frac{1}{2}}$) - ne izaziva promjenu (propovijedati > propovijed)

- ϕ_6 (- $\phi_{\frac{1}{2}}$) - izaziva palatalizaciju (lagati > laž).

15. Što se tiče morfonoloških promjena osnove, njih ne treba vezati za djelovanje sufiksa. Bolje ih je konkretno opisati, nego uvoditi više različitih sufikasa jer unatoč više sufikasa opet je potrebno konkretno opisati promjene osnova. Prvi je način toliko svrhovitiji što je većina tih promjena neplodna, nema je u novim tvorbama, tako da taj problem ne postoji za nove tvorbe. Zato je ovdje veoma korisno uvesti razlikovanje po plodnosti.

N.M. Šanski (1968) kaže da je u ruskom jeziku plodna jedino tvorba imenica m.r. od prefiksálnih glagola ako ne pripadaju odimeničkoj tvorbi (str. 285), a nije plodna od besprefiksálnih glagola, razumljivo ni od odimeničkih glagola, niti u tvorbi imenica ž.r. (str. 286).

Slično je i u hrvatskom jeziku. Plodna je tvorba od glagola, ali je neplodna s palatalizacijskim promjenama i u tvorbi imenica ž.r.

16. Veći su problem desibilarizacija i depalatalizacija jer nije lako utvrditi jesu li te pojave plodne ili su neplodne jer su primjeri s desibilarizacijom malobrojni, a te pojave u našim lingvističkim djelima nisu opisane pa nema za njih tih ni sličnih naziva.

Tvorba s desibilarizacijom mogla bi se protumačiti i

bez desibilarizacije kao tvorba od svršenoga glagola s korijenskom alternacijom suglasnika a/i: smaknuti > smik, ali s jedne strane nema za to dovoljno pravih analogija, a s druge ostaje analogna pojava depalatalizacije.

Mogli bismo doduše poći od dubinske morfonološke osnove, kao što polazi D.S. Vort, a ne od površinske fonološke, ali to bi značilo od apstraktnih osnova, a ako bismo polazili od njih, to bi onda kao posljedicu imalo da uopće ne bi bilo netvorbenih (nemotiviranih) riječi.

17. Treći je problem razgraničenje tvorbenih riječi s nultim sufiksom i netvorbenih riječi s nultim nastavkom (fleksenom).

U skupini u kojoj se nalaze riječi s nultim sufiksima mogu se naći i netvorbene riječi s nultim nastavkom m. i ž. r.

Pri izdvajanju netvorbenih riječi jedne su lako izdvojene jer se nisu mogle opisati kao tvorenice, npr. *bâk*, *bijês*, *biser*, *bôb*, *bôg*, *bôr*, *Brâš*, *brâk*, *brât*, *brâv*, *Crês*, *cijêv*... Tako je kao netvorbena izdvojena imenica *sûd*, *sûda*, a ostala za proučavanje imenica *sûd*, *sûda*, jer je u tvorbenoj vezi s glagolom *sûditi*.

Po kriteriju da tvorbene riječi trebaju biti povezane dvojnóm vezom, izraznom i sadržajnom (usp. Babić, 1975. i 1978.) kao netvorbene su izdvojene i riječi *brâd*, *grâd*, *krôv*, *lôj*, *plôt*, *ùbrus*, *vlak*.

18. Riječ *brâd* je netvorbena jer nema tvorbene veze s glago-

lom *brídjeti*. Imenica znači 'oštra erta, rub', a glagol 'osjećati potmuo bol i trnjenje'.

19. Riječ *grád* ne može se na suvremenoj sinkronijskoj razini tvorbeno povezati s glagolom *graditi* jer bitno obilježje grada nije samo da je gradjen, nego da je veće naselje s civilizacijskim i pravnim tekovinama.

20. Riječ *krôv* etimološki je povezana s *kriiti*, ali je medju njima prekinuta i glasovna i semantička veza. Bitno obilježje krova nije da krije, nego da pokriva, jer se kuća ne krije nego pokriva, a glasovni odnos *kriiti*, *kriijēm* - *krôv* nije jasan kao u *pòkriiti*, *pokriivati* - *pòkrov*.

21. Riječ *lôj* etimološki je povezana s glagolom *liiti*, *liijēm*, za alternaciju i/o ima analogija, ali kako te dvije riječi u suvremenom jeziku nemaju semantičke veze, *lôj* danas nije tvorbeno riječ. Zbog značenja nije ni *slôj*, ali *pòloj* jest jer znači 'mjesto koje polijeva voda'.

22. I riječ je *plôt* netvorbena, iako to nije tako očito kao s riječju *lôj*, jer u suvremenoj književnosti nalazimo ovakve primjere:

Pleo je nekad djed Luka plot...

(L. Perković, Pjesme, novele..., Zagreb, 1966, str. 84.)

Od ceste ju je dijelio plot, spleten od vrblja...

(K.Š. Djalski, Maričon, Zagreb, 1913, str. 7.)

Naime za *plôt* danas nije osnovno obilježje da je *pleten*. U RMS se za *plot* kaže: "ograda od prošća, letava, dasaka,

spletenog pruća", a i sam Djalski ima primjer:

...dvorište bilo ogradjeno plotom od surovih hrastovih stupova.

(Pođ starim krovovima, Zagreb, 1912, str. 37.)

23. Riječ *ùbrus* bliska je glagolu *ùbrisati*, ali kako nema drugih analogija za alternaciju i/u, *ùbrus* je netvorbena riječ.

24. Ni riječ *vlâk* nije tvorbeno jer ju je semantički teško dovesti u vezu s glagolima *vûći*, *vlâčiti*, a ni veza na izraznoj razini nije očita. Drugo je s riječju *svlâk* koja znači 'ono što se svlači'.

25. Tako su kao netvorbene riječi izdvojene *izgred*, *pògreb*, *pròzor*, *trâg* i dr.

26. Četvrti je problem tvorbeni smjer. On nije samo problem u tvorbi riječi nultim sufiksima, ali je ovdje posebno izražen. Katkada je naime medju dvjema riječima koje su očito u tvorbenoj vezi teško odrediti koja je osnovna, a koja tvorena. U određivanju tvorbenoga smjera dana su određena pravila (v. npr. Zemska, 1973, str. 64. i 65.), ali ih nije uvijek jednostavno primijeniti na konkretne parove riječi. Posebnu teškoću zadaju prvenstveno one imenice koje su u tvorbenoj vezi s neprefigiranim glagolima, a ne znače glagolsku radnju. Mnogima se takvim imenicama značenje može tako opisati kao da su izvedene od glagola, a glagoli kao da su izvedeni od imenica, npr.:

- brôd → ono (naprava, vozilo) čime se brodi
- bròditi → ploviti brodom
- brûs → ono čime se brusi
- brúsiti → oštriti, glačati brusom
- čèp → ono čime se čepi
- čèpiti → zatvarati čepom.¹

27. Zbog takve semantičke dvojnosti na tvorbenoj bi razini značilo da je riječ *brôd*, *brûs*, *čèp* izvedena od *bròditi*, *brúsiti*, *čèpiti*, a ti glagoli od navedenih imenica. To bi se moglo prikazati ovako:

brôd > *bròditi* > *brôd*

brûs > *brúsiti* > *brûs*

čèp > *čèpiti* > *čèp*.

Kako takav dvojni tvorbeni odnos nije logičan, moramo se odlučiti za jedan, a to znači za jedan semantički opis, za jednu semantičku preobliku.

Budući da je u jeziku znatno češći odnos *x+y* > *xy* nego *xy-y+ø* > *xø*, odabrat ćemo u takvim slučajevima opis značenja po kojem je *bròditi* izvedeno od *brôd*, a nije obratno (načelo običnijega smjera). Dakle tamo gdje su podjednako moguća oba smjera, a posebni razlozi ne govore za drugi, odabrat ćemo prvi. Zato ćemo značenja takvih imenica opisati drugačije:

brôd 'vozilo za prijevoz po vodi'

brûs 'kamen za oštrenje'

čèp 'zatvarač otvora na bocama, bačvama i sl.'

28. Uz načelo običnijega smjera može se odmah navesti i načelo jednostavnosti opisa značenja riječi u tvorbenoj vezi.

Osvijetlit ćemo to trima primjerima s područja ove rasprave.

Očito je da su riječi *njuh*-*njušiti*, *stid*-*stidjeti se*, *znôj*-*znôjiti se* u tvorbenoj vezi, ali nije odmah očit i tvorbeni smjer. Ako njihova značenja jednostavno opišemo rekavši da je

njuh 'osjetilo mirisa'

njušiti 'osjećati, primati njuhom'

stid 'neugodan osjećaj zbog nepristojnog, pogrešnog postupka'

stidjeti se 'osjećati stid'

znôj 'slankasta vodena tekućina iz kožnih pora'

znôjiti se 'ispuštati znoj',

odmah ćemo time reći da su glagoli *njušiti*, *stidjeti se*, *znôjiti se* izvedeni od imenica *njuh*, *stid*, *znôj*. Iako bi se značenja mogla opisati i za obratan tvorbeni smjer, opis ne bi bio tako jednostavan.

29. S obzirom na oba kriterija, prethodni i ovaj, izdvojene su kao netvorbene riječi:

bân, *bîč*, *brôd*, *brûs*, *cvijêt*, *čèp*, *dâr*, *dîm*, *dijêl* (*dîo*), *drûg*, *glâs*, *gnôj*, *gnjêv*, *gôst*, *grijêh*, *kibic*, *kljûč*, *krûg*, *lâhôr*, *lêd*, *lijêk*, *mêd*, *mîs*, *mîrîs*, *njuh*, *òbjed*, *plijên*, *plôd*, *plûg*, *pòsjed*, *pîkos*, *pròsvjed*, *rôj*, *ròk*, *rûb*, *sávjet*, *slûh*, *snijêg*, *spòrazûm*, *srâm*, *stid*, *strâh*, *štît*, *sûd* (*gen. sûda*), *svjêdok*, *tâlog*, *trûn*, *ùvjet*, *ùzrok*, *ùžâs*, *vîd*, *vònj*, *zîd*, *znâk*, *znôj*, *zvûk*, *ždrijêb*, *žlijêb*, *žûlj*...

Možda se drugačijom analizom može ustanoviti da je koja od njih i tvorbeni riječ, ali to bitno ne bi utjecalo na tvorbu jer je sigurno da njihovim isključenjem iz tvorbe nije ujedno isključen ni jedan tvorbeni tip.

30. Imenice tipa *arhedlōg*, *agrōnōm*, *filōzof* mogu se opisati dvojako:

- arhedlōg* 'stručnjak koji se bavi arheologijom'
- 'stručnjak koji se bavi iskopavanjem i proučavanjem predmeta starih kultura'

i po tome se smatrati izvedenim riječima od *arheolōgija*, *agro-nōmija*, *filozōfija*... ili netvorbenim riječima, a imenice na *-ija* izvedenicama od njih. Kako takvih imenica ima mnogo, treba ih razmotriti kao cjelinu, taj problem ostavljam za posebno razmatranje.

31. Uz imenice *kāmēn*, *plāmēn*, *prāmēni* i *stūdēn* postoje i imenice *kām*, *plām*, *prām*, *stūd* pa se može reći da su prve izvedene od drugih sufiksom *-en*, kao *prētēn* od *prēt*, a može se reći i obratno, da su druge izvedene od prvih skraćivanjem osnova za *-en* i dodavanjem nultog sufiksa. Budući da im je spoznajno značenje isto, a razlika je u stilskoj vrijednosti - prve su stilski neutralne, a druge obilježene kao pjesničke - to je značenje drugih složenije pa možemo reći da su druge izvedene nultim sufiksom od prvih. Stilski obilježene imenice izvode se od stilski neobilježenih, kao što je to u lingvističkoj literaturi već rečeno (Zemskaja 68, Uluhanov 40). To potvrđuje i tvorba hipokoristika u kojoj se osnove veoma često skraćuju: *sēka* < *sēstra*, *Bōžo* < *Bōžidār*...

32. U određivanju tvorbenoga smjera u lingvističkoj je literaturi postavljeno i načelo: ako od dviju riječi koje su u tvorbenoj vezi jedna ima značenje karakteristično za kate-

goriju kojoj pripada druga, onda je izvedenica prva (Uluhanov 38, Zemskaja 65). Tako su npr. u tvorbenoj vezi riječi *brūj* i *brūjati*. Imenica *brūj* ima značenje karakteristično za glagole, označuje radnju, 'brujanje', te je prema tome imenica *brūj* izvedena od glagola *brūjati*. Po tome su kriteriju kao tvorenice izdvojene sve imenice koje su u tvorbenoj vezi s glagolima, a označuju glagolsku radnju. Jedan je od praktičnih kriterija za takve imenice: može li se imenica s glasovno neizraženim sufiksom zamijeniti glagolskom imenicom ili ne može.

33. U određivanju tvorbenoga smjera postoje i druge mogućnosti. Ako je u tvorbenoj vezi glagol tvorbeno riječ drukčijega postanja, onda je tvorbeni smjer jasan.

Tako npr. glagol *múkati* znači 'odavati glas mu', što znači da je izveden od *mu+kati*, a nije od *muk+tati*, pa odatle jasno proizlazi da je *múkati* > *mūk*, a nije obratno. Tako su onda i imenice *brūj*, *gúk*, *fijūk*, *gugūt*, *hīhōt*, *krēkēt*... izvedenice od glagola *brūjati*, *gúkati*, *fijúkati*, *gugūtati*, *hīhōtati*, *krēkētati*...

Zbog toga ni izvedenice od prefigiranih glagola ne zadaju većih problema. Ako tvorenica ima prefiks, a dio bez prefiksa nije samostalna riječ, onda je tvorbeni odnos jednoznačan, npr. *zápis* < *zapísati* jer ne postoji *pis* pa *zápis* nije tvoren prefiksainom tvorбом (za+pis).

Jednoznačno je određen tvorbeni smjer i kad postoji osnovna riječ, ali kad joj prefiks ne daje značenje koje daje

složenicama prefiksalne tvorbe. Uz riječ *dògovòr* postoji i *gòvòr*, ali *dògovòr* nije prefiksalna složenica, nego je odglagolna izvedenica nultim sufiksom jer nema značenje koje bi imala kao prefiksalna složenica, a ima kao glagol *dogovòrìti se*.

34. Neki od tih problema mogli bi se riješiti etimološkim istraživanjima. Tako je po etimologiji jasno da imenica *bròd* nije izvedena od glagola *bròditi* jer je *bròd* nastao od glagola *brestì*, *bredq* alternacijom e/o, a zatim je od *brod* izveden glagol *broditi*.

No etimološko rješenje u načelu ne možemo prihvatiti jer bismo tako otišli u dijakroniju, napustili bismo dakle sinkronijske kriterije, da se i ne ističe kako bismo mišljenjem tih dviju razina dobili rezultate koji ne bi najbolje odražavali današnje tvorbena stanja. Jer rješenja koja daju dijakronija i sinkronija ne moraju se uvijek podudarati, a katkada se i ne podudaraju.

35. Imenica *jùrìš* etimološki je turskoga podrijetla, a glagol *jurìšati* izvedenica je od nje, ali u sinkronijskom je promatranju odnos obratan: *jurìšati* > *jùrìš* jer *jùrìš* znači radnju i može se zamijeniti glagolskom imenicom *jurìšànje*, pa je izvedenica po kriteriju navedenom u t. 32.

Tako Lopatin (1977) kao tvorenice nultim sufiksom navodi imenice *dar* (str. 192), *pir* i *bunt* (149), očito kao tvorenice od glagola *darit'*, *pirovat'* i *buntovat'* (*sja*), iako su prve dvije izvedene sufiksom -r od glagola *dat'*, *pit'*, a

treća je njemačkoga podrijetla (*Bund*), usp. Šanski (1961), s. v. *dar*, *pir*, *bunt*.

Ne ulazeći u kritičku analizu Lopatinovih primjera, valja napomenuti da ta nepodudaranja nisu bitna za tvorbeni sustav jer su obično posrijedi pojedinačne pojave, slabo plodni ili neplodni tipovi, pojave na samoj tvorbenoj granici, pa koliko i zahtijevaju određene teškoće, ipak je važno da ostanemo u sinkronijskim granicama i pri sinkronijskim postupcima.

36. Ipak su poželjna nastojanja da se nadju kriteriji kako bi se i takvi primjeri riješili sa sinkronijskoga gledišta u skladu s etimologijom. Tako po kriteriju iznesenom u t. 32. imenica bi *bòks* bila izvedena od glagola *bòksati* (*bòksovati*), iako je očito da je ona tuđica i da su ti glagoli izvedeni od nje. I.S. Uluhanov nastoji riješiti taj problem precizirajući da izvedenicama od glagola treba smatrati samo one imenice kojima leksičko značenje (ili jedno od leksičkih značenja) nije složeno dopunskim semantičkim sastavnicama u usporedbi s leksičkim značenjem glagola. Za *bòks* kaže da nije jednostavno "nanošenje udaraca protivniku rukama u skladu s određenim pravilima", nego "oblik športa za koji je karakteristično nanošenje..." i da je prema tome osnovna riječ imenica, a nije glagol (str. 39. i 40). No to preciziranje nije dovoljno jasno niti njegova primjena može biti bez teškoća.

37. Rješavanje takvih problema pokazat će na trima imenicama stranoga podrijetla koje se tvorbena mogu povezati s

domaćim glagolima i tako teoriji tvorbe zadaju posebne teškoće. Tako se npr. imenice *ljûlj*, *òpij* i *strès* mogu tvorbeno povezati s domaćim glagolima *ljûljati se*, *òpiti*, *òpijēm*, *strèsti*, iako su etimološki stranoga podrijetla: *ljûlj* od lat. *lolum*, *òpij* od grč. *òpion* preko lat. *opium*, *strès* od engl. *stress*.

38. Imenica *ljûlj* može se opisati kao 'biljka koja se lju-lja', pogotovu kad postoji *trepètljika* 'drvo čije lišće lako trepeće'. Ipak *ljûlj* možemo izdvojiti u skupinu netvorbenih riječi s ovih razloga:

Nazivi za biljke samo su iznimno tvorene nultim sufiksom. U gradnji su se našle samo dvije *òslād* i *pòdbjel*, dakle ni jedna od neprefiguriranih glagola, a i *pòdbjel* je na tvorbenoj granici. Kad bi se od *ljûljati se* izvodio naziv za biljku, bio bi *ljûljika*, *ljûljāvka*, *ljûljāvica*, *ljûljavac* i sl.

39. Ni s obzirom na značenje *ljûlj* ne može biti tvorbena riječ. Za *trepètljiku* je treptanje karakteristična oznaka: ona trepeće i kad ostale biljke miruju², a ljuljanje za *ljulj* nije jer se on ljuljanjem ne izdvaja od ostalih biljaka.

40. Imenica *òpij* mogla bi se smatrati izvedenicom od glagola *òpiti*, *òpijēm*, to više što znači i 'opojno sredstvo'. Ali se može smatrati i netvorbenom riječi jer od glagola *piti* i njegovih složenica nema drugih tvorenic na *-pij*, nego su tvorene sa *-poj* (*nápōj*, *vòdopōj*), ostvarena je i imenica *òpoj* (RMS), a *òpij* se u rječnicima upućuje na *òpijum* kao običniji lik.

41. Riječ *strès* ne znači 'radnja kojom se što strese', nego "duševno ili tjelesno preopterećenje organizma i odatle iscrpljenost"³.

42. Među probleme ide i semantička strana jer ni tvorbena semantika ni semantika uopće nisu dovoljno razradjene ni u svjetskoj lingvističkoj literaturi, a još manje u hrvatskoj, gdje se semantikom posebno ne bavi ni jedan lingvist. To područje otvara takve probleme u koje se u ovom radu ne možemo upuštati, pogotovu što semantika nije samo problem tvorbenih kategorija. Ipak mnoge semantičke kategorije ne zadaju većih teškoća osim imenica s apstraktnim značenjem. U ovom je radu to značenje dano kao cjelina. U podskupine je razvrstan samo dio tvorbe, i to uvjetno. Tako je izbjegnuta teškoća potanje klasifikacije. Za nju tek treba izraditi kriterije.

II.

Cjelovit prikaz tvorbe imenica nultim sufiksima u hrvatskom književnom jeziku

43. Budući da je krajnji cilj ovoga rada konkretan: opis tvorbe imenica nultim sufiksima u suvremenom hrvatskom književnom jeziku, teoretski problemi traže i konkretna rješenja. Međutim kad bismo to htjeli postići besprijekorno, morali bismo prije razriješiti sve postavljene probleme. Kako je to zasad nemoguće, nastojao sam riješiti one probleme koji se mogu, služeći se pri tome prihvatljivim postavkama ostalih

istraživača i postavkama koje omogućuju da se ova tvorba prikaže u cjelini. Cjelovit će prikaz olakšati rješavanje otvorenih problema. To je toliko značajnije što je ova tvorba prikazana iscrpno, na obilnoj i sustavno skupljenoj gradnji.

44. Morfonološke promjene opisane su po tipovima, ali nisu onako opširne kao što ih za ruski jezik opisuje V.V. Lopatin. To je zbog toga što je većina tih promjena opisana u tvorbi imperfektiviziranih glagola⁴, a imenice su izvedene od tako dobivenih osnova.

45. Ovdje treba još napomenuti da su tvorenice m.r. nultim sufiksom veoma brojne, u gradnji ih se našlo preko 1200, i da je ta tvorba plodna, a takve su tvorenice ž.r. malobrojne, u gradnji ih se našlo šezdesetak, i tvorba je neplodna.

A. Sufiks -ǰ₁

46. Imenice m.r. nultim sufiksom tvorene su sufiksalsnom tvorbom od imenica, pridjeva i glagola, a multi sufiks sudjeluje i u složeno-sufiksalsnoj i u prefiksalsno-sufiksalsnoj tvorbi. Najbrojnija je i plodna sufiksalsna tvorba od glagola.

Sufiksalsna tvorba od glagola

M o r f e m i k a (morfonološka razina)

47. Izvedenice m.r. s nultim sufiksom tvorene su od neprefigiranih glagola i prefigiranih sa svima plodnim prefiksima, a od slabo plodnih i neplodnih sa *mimo-*, *pred-* i *su-*. Izvedenica od glagola s prefiksom *de-*, *dis-*, *naj-*, *pa-*,

protu- i *suprot-* u gradnji se nije našlo, a može se reći da ih i nema.

48. U tvorbi najčešće sudjeluju glagoli IV. i V. vrste, a rjedje ostali⁵.

Od glagola I. vrste ima više izvedenica, ali kako je ta kategorija osnova ograničena, plodnost ne može biti velika, ako je tvorba od tih osnova uopće plodna.

Od glagola III. vrste ima samo nekoliko imenica: *cvĕl*, *grĕm*, *lĕt*, *šĕm* (i *bĕl*), a od glagola II. i VI. vrste uglavnom one koje će se spomenuti u idućoj točki.

49. Osnova je prezentska svih glagola osim II. vrste ako je ispred *-nuti* koji suglasnik i glagola VI. vrste.

Od glagola II. vrste tvorbena se osnova dobiva odbacivanjem *-nuti* ako je ispred koji suglasnik: *dođĭrnuti* > *dĕđĭr*, *domĕhnuti* > *dĕmĕh*, *dĕmetnuti* > *dĕmet*, *razmĕknuti* > *rĕsmak*, *pĕkliknuti* > *pĕklik*, *ĕskliknuti* > *ĕsklik*...

Ako je ispred *-nuti* samoglasnik, tada je osnova prezentska: *spĕmĕn*, *trĕn*.

Od glagola VI. vrste osnova se dobiva odbacivanjem *-ati*: *kĕv*, *ĕkov*, *ĕtkov*, *pĕtkov*, *rĕv*, *ĕjĕlĕv* (*ĕjĕlov*).

Za mnoge imenice koje su u tvorbenoj vezi s glagolima VI. vrste može se reći da su netvorbene, a glagol je izveden od njih. Tako su kao netvorbene izdvojene imenice *bĕn*, *bĭč*, *dĕn*, *prĕsvjed*, *sĕvjet*, *ĕvjet*, *ĕzrok*, *sĕvjet* i dr. (v. t. 23).

U tvorbi od glagola na *-irati* osnova se dobiva odbacivanjem *-irati*, ali su takve tvorenice rijetke. Osim *rĕmont*

takva je i imenica *intèrpret*, a u najnovije doba napravljena je u tehničkom jeziku imenica *sòrt* 'elektronski aparat kojim se *sortira*'.

Izvedenice sufiksom *-ø* tvore se i od glagola nastalih imperfektivizacijom, ali samo od glagola izvedenih neplodnim tipovima, i to ne svima.

50. Izvedenice nultim sufiksom najčešće su jednosložne i dvosložne, a rijetko su trosložne.

Od neprefiguriranih su glagola najčešće jednosložne: *brèk*, *brùj*, *čîk*...; dvosložne su od glagola onomatopejskoga postanja: *blèbèt*, *čîjūk*, *cvòkòt*, *ròmòr*, *ròmòn*, *čàvrîlj*...

Primjeri pokazuju da takve dvosložnice završavaju na *-t*, *-k*, *-r*, a na *-n* i *-lj* samo navedene.

Dvosložne su i one koje su postale dodavanjem nepostojanog *a*: *brîzak*, *šàpat*...

Jednosložne su i izvedenice od prefiguriranih glagola s prefiksom *s-* kad nije u alomorfnom liku sa samoglasnikom: *sklòp*, *skùp*, *slèt*...

Od ostalih su prefiguriranih glagola najčešće dvosložne: *dòšek*, *îskaz*, *nàert*...

Trosložne su izvedenice znatno rjeđe, primjere v. u t. 62.

51. U spajanju osnove s nultim sufiksom primjenjuju se ovi morfo(no)loški postupci:

1. osnova bez glasovnih promjena

2. osnova s glasovnim alternacijama:

- a) s palatalizacijom
- b) s depalatalizacijom
- c) s desibilarizacijom
- d) sa smjenjivanjem korijenskoga samoglasnika
- e) s obezvučenjem osnove i dodavanjem nepostojanoga *a*

3. osnova s dodavanjem nepostojanoga (blagoglasnoga)

a

4. osnove s naglasnim promjenama.

Najčešći je prvi postupak, a glasovne alternacije dolaze ili u pojedinim riječima ili u pojedinim kategorijama i ti tipovi većinom nisu plodni.

Naglasak je u jednih izvedenica kao u osnove, a u drugih je promijenjen, ali će se zbog potpunosti naglasak prikazati u svih izvedenica.

52. Palatalizacija je provedena u riječi *plàč* < *plàkati* i *pòklîč* (rjeđe ž.) uz običnije *pòklik* < *pòkliknuti*.

53. Depalatalizaciju imaju glagoli na *-iti* i *-ati* s prezentom na *-im*:

č/k: *kròčiti* > *kròk*, *tlàčiti* > *tlàk*, *dòskočiti* > *dòs-kok*, *îskok*, *òdskok*, *pòskok*, *prèskok*, *skòk*, *îskok*, *prîsmòčiti* > *prîsmok*, *naùčiti* > *nàuk*, *provlàčiti* > *pròvlak*, *svlàk*, *čîčati* > *čîk*, *jéčati* > *jêk*, *kríčati* > *krîk*, *trčati* > *trk*, *îstrk*, *pòtrk*, *zvéčati* > *zvêk*...

ž/g: *izlòžiti* > *izlog*, *nálog*, *òblog*, *pòlog*, *ùlog*,
okrúžiti > *òkrùg*, *bjèžati* > *bijèg*;

š/h: *pòslušati* > *pòsluh* (običnije *poslušnost*).

54. Desibilarizaciju ima nekoliko imenica: *smìcati* > *smìk*,
posmìcati > *pòsmik*. Imenice *brèk* i *klìk* mogu biti izvedene
od glagola *brècati* i *klìcati*, ali i od *bréknuti*, *klìknuti*.
Pòklik i *ùsklik* izvedene su od *pòkliknuti* i *ùskliknuti*.

55. Smjenjivanje korijenskog samoglasnika često je u
osnovama glagola I. vrste, a u ostalih glagola samo iznimno.
Smjenjuju se:

e/o: *tèci*, *tek-* > *tòk*, *dòtok*, *òptok*, *pròtok*, *leg-* >
lòg, *ùrek-* > *ùrok*, *prórok*, *izber-* > *izbor*, *dones-*
> *dònos*, *doved-* > *dòvod*, *dovez-* > *dòvoz*...

Posljednje tri izvedenice mogle bi biti izvedene i
od nepromijenjenih osnova imperfektiviziranih glagola *dond-*
siti, *dovòditi*, *dovòziti* s neutralizacijom aspekta u imenič-
koj izvedenici.

e/i/e: *tek-* > *tijèk*, *rek-* > *rijék*,

i/a: *gmìzati* > *gmâz*, *šívati* > *šâv*, *òpšav*, *pòšav*,
pròšav,

i/o: *biti*, *bìj-ēm* > *bòj*, *izboj*, *náboj*, *pròboj*...,
návoj, *òvoj*, *pòvoj*, *izvor*, *nàtkrov*, *pòtkrov*,
pònor, *òsoj*, *prìsoj*, *pòtpor*, *zàzirati* > *zàzor*
(usp. i *ø/o*).

ø/a: *smròdjati* > *smrâd*, *svròbjati* > *svrâb*,

ø/i: *dòprijeti*, *dòpr-ēm* > *dòpir* (i od *dòpirati*),

ø/o: *nâpèti*, *nâpn-ēm* > *nápon*, *ráspon*, *ùspon*, *pròdor*,
ùvor, *zâvor*, *zâtor*, *nâdzor*, *òbzor*, *pòzor*... (ali
i od *nâdzirati*..., usp. *i/o*), *grmjeti* > *grôm*.

Iako takvih izvedenica ima više, ipak se može reći da
ti tipovi nisu više plodni jer se alternacija zbiva uglavnom
u osnovama od glagola I. vrste. To potvrđuje i novija ime-
nica *istek* prema starijoj *istok*. Možda se može ostvariti samo
koja imenica od glagola I. vrste koja je potencijalna, a
dosad nije ostvarena.

56. Glasovi *i/e/je/e* smjenjuju se po općim pravilima za-
visno od naglasaka, pa se o toj morfonološkoj pojavi posebno
ne govori, osim o smjenjivanju *e/i/e* u prefiksu *pre-* (v. t.
74.).

57. Nèpostojano (blagoglasno) *a* dodaje se osnovama što
završavaju dvama suglasnicima koji nisu *-st*, *-št*, *-zd*, *-žd*:
dòjam, *nájam*, *ùjam*, *zájam*, *kàšalj*, *škàkalj*... Katkada to *a*
postaje i postojano: *drhāt*, *drhta* i *drhāt*, *šâpāt*, *šâpta* i
šâpāta, *rásap*, *rásapa* i *rásapa*.

S obezvučenjem osnove i nepostojanim *a* izvedena je
imenica *brîzak* (gen. *brîzga*) < *brîzgati*.⁶

58. Naglasak je izvedenice zavisao od broja slogova izve-
denice, od toga je li osnova prefigurirana ili je neprefigura-
na i od samoga prefiksa.

59. Jednosložne izvedenice od neprefiguriranih glagola
imaju dugosilazni naglasak: *brûj*, *cîk*, *drijêm*, *hòd*, *hûk*...

Kratkosilazni imaju izvedenice *plâč*, *spòr*, *zbdòr*, a

dvojak *tvōr* i *tvōr*.

60. Dvosložne od neprefiguriranih osnova imaju na prvom slogu kratkouzlazni naglasak, a drugi je slog dug: *blēbēt*, *ciĵūk*, *aiĵik*, *cvōkōt*, *cvrĵkūt*, *fĵjūk*, *gōvōr*...

Kolebaju se samo izvedenice s nepostojanim a: *šāpat*, *šāpta*, uz *šāpāt* (*šāpāta*), *brĵzak* i neke izvedenice na -or jer je zabilježeno: *grĵōr*, *mĵmōr*, *rōmōr*, *rāzor*, *šūmor* i *šūmor*, *šāgor*, *šāmor* i *šāmor*, *šūbor* i *šūbor*. Poseban naglasak ima imenica *tūmāč*, ali po jednom tumačenju ona bi mogla biti izvedena i sufiksom -āč.

61. Od prefiguriranih glagola jednosložnice mogu biti samo s prefiksom s-. Jedne imaju kratkosilazni naglasak: *sklōp*, *skūp*, *slōg*, *smāk*, *splēt*, druge dugosilazni: *slĵjēv* (*slĵv*), *smĵjēr*, *spōj*, *svlāk*, *zbrōj*, a neke dvojak: *slōm* (*slōm*), *spĵjēv* (*spĵjēv*), *stvōr* (*stvōr*), *svōd* (*svōd*), *zbĵjēg*, *zbĵjēg*, *zbōj* (*zbōj*). S razlikom su u značenju *smēt* 'smeće' i *smēt* 'zamet'.

62. Trosložne riječi imaju najčešće " " - , ali i druge naglaske:

dōgovōr, *ĵzazōv*, *ĵstovār*, *ĵzgovōr*, *mĵmohōd*, *mĵmolēt*, *ōbuhvāt*, *ōpozĵv*, *ōbračūn*, *ōdĵgovōr*, *prēokrēt*, *prēporōd*, *prētovār*, *prĵgovōr*, *prōračūn*, *rāsporēd*, *rāzgovōr*, *ūgovōr*, *ūtovār*, *zāborāv*, *zāgovōr*...
dōprinos, *doprinos*, *obūjam*, *prēdujam*, *predūjam*, *zāokrēt* (*zadkret*), i posebno *intērpret*...

63. Dvosložne od prefiguriranih glagola tvore tri naglasna tipa:

1. " " : *dōček*, *ĵskaz*, *prēbjeg*...

2. ' " : *nācert*, *prĵlaz*, *rāscĵep*...

3. " - : *ĵskāp*, *ōglās*, *ōkrūg*...

Njihova raspodjela zavisi od prefiksa osnovnoga glagola, ali se gotovo sa svakim prefiksom javljaju sva tri tipa.

Kad izvedenica završava na -oj, katkada se -oj dulji, ali ta duljina nije obvezatna: *nābōj*, *nāpōj*, *nāvoj*, *ōdĵoj*, *pōvoj*... Zato se zbog te dužine ne uvode novi naglasni tipovi niti se daje posebno pravilo.

Zbog specifičnosti naglasaka u tvorbi od prefiguriranih glagola potreban je pregled naglasaka dvosložnih imenica po prefiksima.

64. Izvedenice s prefiksom do- najčešće imaju " " :

dōček, *dōgon*, *dōkaz*, *dōmet*, *dōnos*, *dōpir*, *dōpis*, *dōpust*, *dōtok*...

Nekoliko imenica ima " - : *dōdĵr*, *dōglēd*, *dōhvāt*, *dōmāh*, *dōstĵg*, *dōvĵk*, *dōzĵv*..., ali sve mogu imati i prvi naglasak.

Mnoge imaju i ' " : *dōdĵr*, *dōgon*, *dōkaz*, *dōlet*, *dōmet*, *dōpis*, *dōpust*, *dōseg*, *dōvod*, *dōvoz*, *dōzĵv*..., ali sve imaju i prvi naglasak ili, rjedje, treći.

65. Sve izvedenice s prefiskom iz- imaju " " ili, rjedje, " - ili oba: *ĵsjek*, *ĵshod*, *ĵskaz*, *ĵskop*, *ĵspit*, *ĵspad*, *ĵstup*, *ĵzraz*, *ĵzrez*, *ĵzum*..., *ĵskāp*, *ĵzglēd*, *ĵzrāst*, *ĵzvūd*...

66. Izvedenice s prefiksom na- najčešće imaju ' " : *nābōj*, *nābor*, *nācert*, *nāčin*, *nāgib*, *nāpōj*, *nāvoj*...

Rijetko je drugačije: *náteɡ, nătēɡ (nătēɡ), názeb i năzēb*. Ako se na prefiksnoj granici nalaze dva samoglasnika, onda se javlja i kratkouzlazni: *năuk i năuk, năum*.

67. S prefiksom *nad-* samo je nekoliko izvedenica i naglasak im je: *nădgled (i nădglēd), nădjev, nădvoj, nădzor, năt-pis (i năt-pis)*.

68. Izvedenice s prefiksom *o-* pretežno imaju $\check{\text{u}}$: *ògrjev, òklop, òkov, òmjer, òmot, òpip, òprošt, òaip...*

Neke imaju i u : *òbīr, ògīb, òglās, òkrēt, òkrūg, òpād, òpās, òsvūt i òsvrt*.

S dugouzlaznim zabilježena je imenica *òpis*, uz *òpis*.

69. Izvedenice s prefiksom *ob-* najčešće imaju $\check{\text{u}}$: *òblog, òbrub, òbzor, òplod, òpkop...*, uz nekoliko sa u : *òblēt, òbrūb, òbzīr* ili *òba*.

70. Većina izvedenica s prefiksom *od-* ima $\check{\text{u}}$ uz nekoliko sa u : *òdgoj, òdjek, òdjel, òdljev, òdmet, òdmor, òdnos, òdrāz, òdsjāj, òdzdrāv, òdzīv, òtpād i òtpad*.

71. Izvedenice od glagola s prefiksom *po-* imaju $\check{\text{u}}$, a često i naglasak u : *pògreb, pòhod, pòklon, pòkolj, pòlog, pòmak, pòmor...*, *pòglēd, pòkrēt, pòrāst, pòrāz, pòžār...*

Izvedenice *pògon, pòpis, pòpust, pòvez, pòvod, pòvoj, pòziv*, potvrđjene su i sa $\check{\text{u}}$ ili, rjedje, sa u .

72. Izvedenice s prefiksom *pod-* najčešće imaju $\check{\text{u}}$, rjedje u , a iznimno $\check{\text{u}}$: *pòdbjel, pòdbōj, pòdsjek, pòtkop, pòtkov, pòtpis, pòdvoz, pòdvīg, pòthvāt, pòdvīk...*

Sa $\check{\text{u}}$ zabilježena je imenica *pòdmet* uz *pòdmet*.

73. Izvedenice s prefiksom *pre-* najčešće imaju $\check{\text{u}}$, rjedje u i $\check{\text{u}}$: *prégon, préɡib, préliv, préɡled, prékid, prékup, préljjev, préljub, prémas, prépad, prépjev, prérez, présad, préskok, préstup, prétrés, préuves, prézir...*, *prēdāh, prēgīb, prēglēd, prēkid, prēkrēt, prēkūp, prēmēt, prētīg, prēvrāt, prēzīr, prēzīd...*, *prēbjeg (i prēbjeg), prēbol (i prēbol), prēcrt (i prēcrt), prēdah, prēmaz, prēsijek, prētek...*

74. U mnogim izvedenicama od glagola s tim prefiksom *e* se smjenjuje sa *i*: *prijéboj, prijédor, prijégon, prijéglas, prijégor, prijéklop, prijékor, prijélaz, prijélet, prijélom, prijémet, prijénos, prijépis, prijéplet, prijépor, prijérov, prijésad, prijésjed, prijéstup, prijétop, prijétvor, prijévjes, prijévoj, prijévoz...*

75. Primjeri u priručnicima i dosadašnja istraživanja⁷ pokazuju da se ne može postaviti pravilo kad ostaje *e*, a kad se smjenjuje sa *i*, niti se može dati jednoznačna norma. Očito je da se ne može prihvatiti zahtjev koji bi tražio da se svako dugo *e* zamijeni sa *i*, niti nema normativnog opravdanja da se u književnom jeziku usvojeno i prošireno *i* zamjenjuje sa *e*. Zato se kao najrealnije mogu uzeti dvije mogućnosti:

a) Gdje postoji semantička razlika sa *e/i* treba je zadržati. Prema P takvih opreka ima više, ali prema RMS u hrvatskom književnom jeziku nema upotrebnih potvrda za tu opreku.

b) Riječi koje su u hrvatskom književnom jeziku usvojene i proširene sa *i*je ne treba zamjenjivati sa *e*. U normativnim priručnicima te riječi treba dati u popisu.

76. Od glagola s prefiksom *pred-* izvedena je imenica *prijéd-log* i *prèdujam* (*predújam*).

77. Izvedenice s prefiksom *pri-* najčešće imaju $\acute{\text{u}}$, a rijetko '' - i '' : *prídjev*, *príhod*, *príkaz*, *prílaz*, *prílog*, *prínos*, *prípis...*, *prígléd*, *príhvāt*, *prípūz*, *prírāst*, a sa '' *prīček* uz *príček*.

78. Izvedenice s prefiksom *pro-* pretežno imaju '' : *pròcvat*, *pròdor*, *prògon*, *pròhtjev*, *pròkop*, *pròlaz*, *pròljev*, *pròlom*, *pròmjer...*

Čest je i '' - (pretežno u rječnicima) i $\acute{\text{u}}$: *pròbīr*, *pròbōd*, *pròcijēp*, *pròcvāt*, *pròglās*, *pròlēt*, *pròrāst*, *pròrijēd...*, *próbīr*, *pròbōj*, *pròhtjev*, *pròlaz*, *pròliv*, *pròljev*, *prómjer...*

Pokoja je imenica zabilježena sa sva tri naglasaka: *pròsjek*, *pròsijāk*, *prósjek*.

79. Izvedenice s prefiksom *raz-* pretežno imaju $\acute{\text{u}}$, rijetko je drugačije: *rásad*, *rásap*, *ráscjep*, *ráshod*, *rásip*, *rásjek*, *ráskid*, *rázdvōj*, *rāsvīt*, *rāzgléd* i *rāzgleđ*, *rāzrēz* i *rāzrez*, *rāzvrāt*, *rāsteg* i *rāsteg*, *rāzder*, *rāzlaz* i *rāzlaz*.

80. Izvedenice s prefiksom *s-*, *sa-* pretežno imaju $\acute{\text{u}}$, rijetko je drugačije: *sábīr*, *ságīb*, *ságōr*, *sáliv*, *sástav*, *sávez*, *sáziv*, *spróvod*, *stòvār*, *sùdār* i *sábor* uz *sábor*, ali je

sábor prvenstveno u značenju koje prestaje biti tvorbeno.

Izvedenice su s prefiksom *su-* rijetke: *súkōb* i *súkōb*, *súsrēt* i *súsrēt*, *sústīg*.

81. Izvedenice s prefiksom *u-* pretežno imaju '' : *ùboj*, *ùbōd*, *ùdav*, *ùdes*, *ùdjel*, *ùgriz*, *ùjed*, *ùkop*, *ùlaz*, *ùlov*, *ùljez...*

Rjedje je '' - i $\acute{\text{u}}$: *ùdār*, *ùdāv*, *ùkrās*, *ùprt*, *ùrēs*, *ùrlīk*; *úboj*, *úbor*, *úkor*, *úlet*, *úlog*, *úlom* (i *úlom*), *únos*, *úpis*, *úres...*

82. Izvedenice s prefiksom *uz-* pretežno imaju '' , rjedje '' - , rijetko $\acute{\text{u}}$: *úskok*, *úskrs*, *úspan*, *úzgoj*, *úzgon*, *úzlaz*, *úzmah*, *úzmak*, *úzrok*, *úzvrāt...*, *úsklīk*, *úzdāh*, *úzrāst*, *úzlet*, *úzmāh*, *úzrīg*, *úzvīk...*, *úspan* i *úspan*.

83. Izvedenice s prefiksom *za-* pretežno imaju $\acute{\text{u}}$, rijetko '' - i '' : *zábran*, *záčin*, *záhtjev*, *záklon*, *záklop*, *zákup*, *zálaz*, *zálet...*, *zāhvāt*, *zātēg*, *zāmah* i *zāmah*.

84. Navedeni primjeri pokazuju da se gotovo u svakoj skupini mogu naći sva tri naglasaka ali se ujedno zapaža da je jedan tip osnovni, i to prvi ('') ili drugi ($\acute{\text{u}}$), a prema prefiksima su raspoređeni ovako:

1. tip (''): *do-*, *iz-*, *o-*, *ob-*, *od-*, *po-*, *pod-*, *pro-*, *u-*, *uz-*;
2. tip ($\acute{\text{u}}$): *na-*, *nad-*, *pre-*, *pri-*, *raz-*, *sa-*, *su-*, *za-*.

85. Zbog velike mogućnosti analoških utjecaja razumljiva su u tim tipovima naglasna kolebanja, no većih ima samo u

nekim kategorijama. Zapaža se izrazitiji prodor 2. tipa na području prvoga. O tome je u našoj literaturi već bilo riječi s osnovnom mišlju da taj prodor nije poželjan (Brozović, 1964), a iz svega jasno proizlazi da u normativnoj literaturi osnovnom tipu treba dati izrazitu prednost.

Prvi tip na području drugoga ima jedino veće značenje s prefiksom *pre-*.

86. Treći je tip rijedak, i to mnogo rjedji nego što pokazuju rječničke potvrde. Uz to se u istih izvedenica javlja i naglasak 1. ili 2. tipa, već prema prefiksu, a kako novije izvedenice nemaju naglasak po 3. tipu, može se zaključiti da je on u uzmaku i da je neplodan. Sve pokazuje da su te izvedenice s naglaskom po 3. tipu često prenošene iz starijih djela u novija bez posebnih provjeravanja, kako to pokazuju neki podaci. (Usp. Babić, 1969, 1979, Vukušić, 1976).

Za sigurno odredjenje naglasaka svake pojedine dvosložne izvedenice potrebna su opširnija naglasna istraživanja. Ovaj pregled daje dobru podlogu za taj posao.

Z n a č e n j e

87. Izvedenice multim sufiksom od glagola imaju apstraktno i konkretno značenje. U apstraktnom značenju označuju glagolsku radnju, naziv radnje ili kakav apstraktni pojam, a u konkretnom stvar i mjesto, a rjedje osobu, životinju, biljku i imenicu sa zbirnim značenjem. Sva se ta značenja izriču i tvorenicama s glasovno izraženim sufiksima.

88. U apstraktnom značenju imenice ove tvorbe označuju glagolsku radnju, stanje i zbivanje bez obzira na dužinu i način njihova protjecanja. Zbog toga imaju veoma širok raspon značenja: od prave glagolske radnje koja znači trajanje do oznake pojedinačnog akta i pojave.

89. Značenje izvedenica od neprefiguriranih glagola određeno je pretežno vidom osnovnoga glagola, a od prefiguriranih vid znatno manje određuje značenje izvedenica.

Prema bliže odredjenim značenjima izvedenice od neprefiguriranih glagola mogu se razvrstati u nekoliko podskupina. Kako te podskupine nisu određene prema trajanju i načinu radnje, nego prema semantičkoj sferi kojoj pripada i osnovna riječ, ta podjela ima samo uvjetno značenje: da pokaže karakteristične skupine, a ne da daje čvrsto određene semantičke grupe kao jasno određene kategorije ove tvorbe.

90. Imenice od neprefiguriranih glagola najčešće označuju karakteristične zvukove kao trajne radnje:

brêk, brûj, búk, cîk, cvîl, čûj (pjesn. šûm), grâk, gûk, hûk, jêk, kâšalj, mûk, pjêv, šûm, zôv, zûj...

Pogotovu su česte takve dvosložne izvedenice od onomatopejskih glagola:

blêbêt, cêrêk, cîjûk, cîlîk, cvôkôt, cvrêkût, cûrlîk, fîcûk, fîjûk, gôvôr, gîgût, grôhôt, gûgût, hîhôt, jâûk, klêpêt, klôkôt, klôpôt, krêkêt, lêlêk, mjâûk, mîmôr, pjîjûk, rômôn, šâpat, škrêgût, štrôpôt, tândrîk, tôpôt, ûrlîk, zvêkêt, zvîšdûk, žâgor, žâmor, žûbôr, žûbor...

91. Rjedje takve izvedenice označuju jednokratne radnje, ali nije isključeno ni značenje trajne radnje: *klîk, krîk, sîk, zvêk, žvâk...*

92. Često takve imenice označuju trajne radnje kao djelatnost živih bića, njihove razne tjelesne i duševne osjete, stavove, pokrete, a i pokrete i promjene svega onoga što se miče i mijenja:

bijêg, blûd, bôj, drijêm, gâz, hôt, kâr, kâs, lêt, lôv, mâr, plâč, plâs, pôst, râst, rûg, rûj, slût, spômên, spôr, tijêk, tlâk, trêpêt, tôv, trîk, trûd, trûs...

93. Jednokratne radnje označuju: *krêt, krôk, mân, mîg, skôk, spâs...*

94. Neutralne su prema trajanju jer mogu označivati i trajne i jednokratne radnje: *ojêlôv, ôtn, grîz, kvâr, kûp, lôm, pâd, rêz, smîk, strîg, zijêv...*

95. Naziv pojave označuju: *brôj, nîz, rôd, slâd, zbdr...*

96. Od prefigiranih glagola izvedenice s apstraktnim značenjem označuju glagolske radnje s dužim trajanjem, neutralne prema trajanju, pojedinačan akt, naziv i rezultat radnje i naziv pojave:

dôšek, dôdir, dôgon, dôgovôr, dôkaz, dôlet, dônos, dôpust, dôskok, dôstig, dôtok, dôvod, dôvoz, dôziv...

îshod, îskaz, îskok, îskop, îspad, îspis, îstek, îstovâr, îstup, îsazôv, îsbor, îzdah, îzgled, îzgon, îzgovôr, îzljev, îzimak, îznos, îzraz, îzvid, îzvod, îzvoz...

mîmohôd, mîmolêt;

nâđin, nâgib, nâgon, nâgovôr, nâjam, nâklon, nâlet, nâgon, nâmet, nâpad, nâpis, nâpjev, nâpon, nâslov, nâstup, nâuk, nâum, nâvod, nâzeb, nâziv...

nâdzor, nâtpis;

òglâs, òjed, òkrêt, òkup, òpis, òprost, òpseg, òsip, òsjet, òsvît, òsvrt...

òbračûn, òbzîr, òphod...

òdgoj, òdговôr, òdjek, òdljev, òdmak, òdmor, òdnos, òdraz, òdron, òdskok, òdstup, òdvod, òdvoz, òdzdrav, òdziv, òtkaz, òtklon, òtkup...

pògovôr, pòhod, pòklîč, pòklîk, pòklon, pòkolj, pòkop, pòkrêt, pòmak, pòmor, pòpis, pòpust, pòrâst, pòrâz, pòsjet, pòsmik, pòtez, pòtop, pòtres, pòvik, pòvod, pòzdrâv, pòziv...

pòthvat, pòtpis, pòdsmjek, pòdvik, pòdvoz...

prêbir, prêbol, prêdah, prêgon, prêgled, prêgovôri, prêkid, prêkrêt, prêkup, prêljev, prêljub, prêmet, prêokrêt, prêpad, prêpjev, prêplov, prêporôd, prêrez, prêsjek, prêskok, prêtêg, prêtek, prêtovâr, prêtres, prêtrg, prêvrât, prêzir, prijêdor, prijêgon, prijêgor, prijêklop, prijêkor, prijêlom, prijênos, prijêpis, prijêpor, prijêstup, prijêvod, prijêvoz...

prijêdlog, prêdujam (predújam);

prîček, prîdjev, prîgovôr, prîhod, prîhvat, prîkaz, prîlaz, prîliv, prîlog, prîpust, prînos, prîpoj, prîrâst, prîrez, prîrok, prîpis, prîpjev, prîplod, prîstup, prîvid, prîziv, prîzor...

pròbir, pròboj, pròcvat, pròglâs, pròhtjev, pròlaz, pròlet, pròlom, pròljev, pròmjer, pròmet, pròpis, pròpuh, pròpust, pròrâst, pròračûn, pròsjek, pròslov, pròtok, pròvod, pròvoz, pròzeb, pròziv...

râsap, râscjep, râshod, râsip, râskid, râsklop, râs-

kol, ráspad, ráspis, rásplet, rásplod, ráspon, rásporéd, rás-
pust, rástroj, rásteg, rázbor, rázdor, rázgleđ, rázgovōr,
rázlaz, rázmah, rázmak, rázmjer, rázvoj, rázvrāt, rázvod...

sábir, sábor, sástav, sávez, sáziv, sklōp, slēt,
slōm, smák, smjêr, spjêv, splêt, spōj, sprōvod, sūdār, zbjêg,
zbrōj...

sūkob, sūsret, sùstig...

ùbod, ùboj, ùgon, ùgovōr, ùgriz, ùjed, ùkop, ùkor,
ùkrās, ùlet, ùmor, ùnos, ùpad, ùpis, ùres, ùrez, ùrok, ùron,
ùtovār, ùvez, ùvid, ùvod, ùvoz, ùzor...

ùskrs, ùspon, ùzgoj, ùzgon, ùsklik, ùzdah, ùzlaz,
ùzvrāst, ùzlet, ùzmah, ùzmk, ùzvik...

zāborāv, zāgovōr, zāhtjev, zāhvat, zākup, zālaz,
zālet, zālom, zāmah, zāmor, zānos, zāpad, zāplet, zāpuh,
zārez, zāstoj, zāteg, zātor, záziv, zázov...

97. Od konkretnih značenja takve imenice najčešće ozna-
čuju razne stvari i mjesto, rjeđe što drugo.

Stvar označuje kao posljedak glagolske radnje ili
ono što omogućuje ostvarenje radnje. Značenja im se može
opisati preoblikama:

a) gl. + -ø → ono čime se pz (gdje pz označuje
prezent osnovnoga
glagola):

cijêp, lijêp, máz, mlāt, sōrt, strūg, šmêk, tŕg, vâb,
nādjev, nákit, nápoj, ògrjev, òklop, òkiv, òkov, òmot, òtrou,
òvōj, òblog, òdvod, pòkrov, pòvez, pòvoj, prèmaz, prèsmok,
smòk, zāčin, zápon, zāslon, zāstor, závoj, závor...

b) gl. + -ø → ono što se pz:

vōđ, dōpis, dōnos, dōprinōs, ìspis, ìzum, náboj, ná-
bor, nácert, nálaz, námaz, nānos, násad, násip, náđvoj, òbrub,

òpkop, òpšav, òtkos, pòlog, pòrub, prècert, prèsad (običnije
prèsada), prèslík, prèzid, prijépis, prízid, proìzvod, rásad
(običnije rāsada), ráspis, síđg, smêt, spšs, svlāk, svōđ,
ùlog, zálog, zāmot, zápis...

c) gl. + -ø → ono što pz:

brŕzak (brŕzag), kād, lijêv, sād, nátkrov, òtpad,
pòtok, ùrod, zāmet, zápuh...

d) ostala značenja: náslon, òslon, tār, ùdjel, ùmak...

98. Za pojedine se stvari može činiti da je značenje
stvari dobiveno prijenosom značenja i da tu nije posrijedi
tvorbena značenja, nego preneseno. Ipak, kad se ta kategorija
uzme kao cjelina, može se reći da je značenje stvari tvorbe-
no značenje.

99. Često te tvorenice u konkretnom značenju označuju i
mjesto gdje se radnja zbiva ili se zbila (gl. + -ø → mjesto
gdje se pz, prostor koji se može inf.):

būk, gáz, lôg, rōv, šāv (šāv), tōk, tŕg, dōglēđ,
dōhvāt, dōmet, dōpir, dōseg, dōvik, ìskop, ìstok, ìzlaz, ìz-
log, ìzljev, ìzrez, ìzvor, návos, òtvor, òbzor, òdjel, òbron,
òdsjek, òtkop, pòloj, pònor, pòtkop, prègib, prèrez, prèsjek,
prijélaz, prijérov, prijévoj, prílaz, prísoj, prítvor, prò-
cjep (pròcijêp), pròkop, pròlaz, pròrez, pròrov, pròsjek,
ráscejep, ráspor, rástvor, rázmk rászred, rászrez, slijêv,
ùlaz, ùsjek, zābran, zāklon, zālom, zāljev, zāokrēt, zāpad,
zátvor, závoj...

100. I za neke se od tih imenica može činiti da su mjesno
značenje dobile prijenosom, ali za cjelinu vrijedi ono što
je rečeno i za imenice koje označuju stvari.

101. Rjedje takve imenice označuju osobu (čovjeka). Takva je osoba karakterizirana radnjom glagola od kojega je izvedena. U većini su takve imenice stilski obilježene kao pogrđnice:

dògon (zast.), *dòpuz*, *izrod*, *náhòd*, *òdbjeg*, *òdljud*, *òdrod*, *prèbjeg*, *prìpuz*, *prórok*, *tùmāč*, *ùljez*, *ùskok*, *vrāč*, *intèrpret*.

Sve su to starije izvedenice pa se može reći da je ta kategorija veoma slabo plodna ili neplodna.

102. Životinju označuju imenice *gmāz*, *kòkòt*, *pòskok*, *skòt*, *ùdav*. Primjeri pokazuju da je ta kategorija neplodna.

103. Biće općenito označuju imenice *hāāk* i *stvd̂r*.

104. U gradji su se našle samo dvije imenice koje označuju biljke: *òslād* i *pòdbjel*.

105. Konkretnih imenica sa zbirnim značenjem ima nekoliko: *nākot*, *nārod*, *òdbor*, *pórod*, *prìplod*, *skūp*.⁸

Sufiksalna tvorba od ostalih osnova

106. Ako posebna istraživanja pokazu da su imenice tipa *arhedlōg*, *agrònōm*, *filòzof*... osnovne, a *arheològija*, *agronòmija*, *filozòfija*... izvedene od njih, onda je tvorba imenica nultim sufiksom veoma rijetka.

Osim imenica *kām*, *plām*, *prām* i *zvôn*, koje su pjesničke riječi, od imenica je izvedena još riječ *mlijēč* 'sok nalik na mlijeko'.

107. Od pridjeva je izvedena imenica *mlād̂j* 'mlada bića',

'mlad mjesec'.

Složeno-sufiksalna tvorba

108. Nulti sufiks sudjeluje i u složeno-sufiksnoj tvorbi. U prvom dijelu dolaze imeničke, zamjeničke, brojevne i priložne osnove, a u drugom dijelu samo glagolske.

Osnove se povezuju spojnikom *o*, a samo je u nekoliko odimeničkih složenica drugačije.

Kao drugi dio dolaze jednosložne prezentske osnove glagola I., IV. i V. vrste. Od prezentske osnove glagola III. vrste načinjene su složenice sa *-sjed* i *zèmljovīd*, a od infinitivne osnove skraćene za *-a-* složenice sa *-staj*.

Depalataliziranu prezentsku osnovu imaju složenice *vđdoskōk* i *samđuk*, a sa samoglasničkom alternacijom složenice sa *-tok*.

Najčešća je tvorba od imenica u prvom dijelu, a ostale su tvorbe znatno rjedje i slabo plodne.

S l o ž e n i c e o d i m e n i c a

109. Složenice od imenica najčešće su trosložne, a rijetko četverosložne i dvosložne. To je uvjetovano morfološkim sastavom pojedinih dijelova.

Glagolska je osnova, kao što je već rečeno, uvijek jednosložna, a drugi slog čini spojnik *o*. Kao prvi dio dolaze imenice svih rodova, ali su najčešće one kojima je osnova jednosložna: *bròdolōm*, *gròmobrān*, *mòstobrān*..., *kišo-brān*, *pūškomēt*, *riholōv*..., *kòstolōm*, *krvotōk*..., *blātobrān*,

pr̄sobrān, kòlomāz...

Rjedje dolaze dvosložne osnove: *ùgljenokòp, kāmēnolòm, ðovjekòljub, br̄zinomjēr, dāljinomjēr, dūbinomjēr, pr̄irodop̄is, životòpis, hrvatðžder, madžarbžder, slavendžder...*

110. Katkada se duže osnove krata: *živòder* 'onaj koji dere uginule životinje', *tòplomjēr, tðplovd* (< toplina), *trbðsjek* (< trbuh), *vr̄elovòd* (< vrelina), *vinòber* (< vinograd).

111. Dvosložne su složenice s osnovom imenice *zlo*: *zldgūk, zldtvor*.

112. Naglasak je u trosložnih kratkosilazni na prvom slogu, a posljednji je slog dug (*ndgomēt*) ili je kratkouzlazni na spojniku (*mačkòder*).

Najčešće složenice imaju prvi naglasak: *bl̄atobrān, br̄òdolòm, dr̄vorēz, mišomōr, mðstobrān, nēbodēr, ndgomēt, r̄ibolòv, r̄òdoljūb, r̄ùkop̄is, sūncokrēt, vjètrop̄ir, vðdoskòk, vðdovòd...*

Taj je naglasak plodan jer ga imaju gotovo sve novije tvorenice.

113. Naglasak na spojniku slabo je plodan. Imaju ga starije, rijetke, folklorne i samo neke veoma proširene i novije složenice, medju kojima su karakteristične na *-žder*:

klasòber, mačkòder, strvdòder, živòder, trndkop, ðankòlis, krvòlok, sudòper, biljðžder, ljudðžder, mesðžder, srbðžder...

Mnoge starije složenice toga tipa prešle su u prvi tip.

114. Četverosložne nemaju ustaljenoga naglasaka kao što pokazuju primjeri:

ugljenòkop, ùgljenokòp, kāmēnolòm, kamēndlom, ðovjekòljub, br̄zinomjēr, dāljinòdmjer, pr̄irodop̄is, pr̄irodop̄is, životop̄is, životòpis, hrvatðžder...

115. Sa spojnikom *e* potvrđene su dvije složenice: *licè-mjer* i *ðčevīd*. Prva je na tvorbenoj granici.

Sraslica s nultim sufiksom je *ðčiglēd*, ali se upotrebljava samo u priložnim vezama.

Z n a č e n j e

116. Složenice s imenicama u prvom dijelu označuju što konkretno, a rjedje i što apstraktno. Za sve njih je značajno da složenice s istim glagolom nemaju uvijek istovjetno značenje, tj. mogu ići u različite semantičke skupine i da prema tome mogu imati različite preoblike:

<i>klasòber</i>	→	onaj koji skuplja klasove
<i>vinòber</i>	→	radnja kojom se bere vinograd
<i>kišobrān</i>	→	ono što brani od kiše
<i>grūdobrān</i>	→	ono što brani grudi
<i>ðòmobrān</i>	→	onaj koji brani dom (ovinu)
<i>mðstobrān</i>	→	mjesto gdje se brani most.

117. Od konkretnih značenja te složenice najčešće označuju razne stvari. Tvorbeno im se značenje može opisati različitim preoblikama.

Brojne su složenice kojima se značenje može opisati preoblikom

i + o + gl. + -ø → ono čime se pz i/nom.:⁹

bđkobrān, grđdobrān, kđlobrān, lđkobrān, glđbodēr, zđdodēr, mlđjokāz, pđtokāz, vđđetrokāz, trđndkop, kđlomāz, mlđšomōr, suddper (krpa), brđkovēz, grđmovōd, mlđjēkovōd, nđf-tovōd, tđplovōd, vđdovōd...

Takve su i složenice sa -mjer u drugom dijelu, označuju razne sprave za mjerenje:

brđzinomjēr, dālđjinomjēr, đubđinomjēr, gđstinomjēr, kđšomjēr, kđtomjēr, plđinomjēr, pđtomjēr, tđplomjēr, vlđgomjēr, vđdomjēr...

118. Dio složenica sa -bran znači → ono čime se brani od i/gen.:

blđtobrān, bđrobrān, grđmobrān, kđšobrān, lđdobrān, pđdobrān, sđncobrān, vđđetrobrān...

119. Posebne preoblake imaju složenice:

bđkrorēz → ono (slika) što se reže u bakru
drđvorēz → ono (slika) što se reže u drvu
čđvovovōd → cijev (cijevi) kojom se što vodi
lđđetopīs → ono (knjiga) u čemu su pisani događaji ljetā
sudōper → uređaj na kojem se peru sudovi (i sđdopēr)
vđdoskōk → uređaj s vođom koja skače
vđdopād → voda koja pada (standardnije slap)
zđmlđjovīd → ono (karta) na čemu se vidi zemlja
arđakoplōv → ono čime se plovi zrakom.

120. Jedne složenice koje označuju mjesto mogu se opisati preoblikom → mjesto gdje se pz i/ak.: *mđstobrān, uglđjendkop, sđjendkos* (rijetko), *kāmenolōm...*

Druge imaju posebne preoblake:

nēbodēr → zgrada koja nebo dere
pūškomēt → mjesto dokle puška metne
nōgostūp → mjesto gdje se nogom stupa.

121. Većina složenica koje označuju osobu može se opisati preoblikom → onaj koji pz i/ak. Mnoge imaju pogrđno značenje (označene sa +), pogotovu složenice sa -žder (u pren. značenju):

čankōliz (+), *klasōber* (rijetko), *krvdlok* (pren. značenju za čovjeka (+), *dđmobrān* (povijesno), *mačkōder* (+), *strvdōder* (rijetko), *živōder*, *čovjekōljub* (običnije: čovjekoljubac), *dđmoljūb*, *rōdoljūb*, *trbōssek* (+), *hrvatōžder* (+), *ljudōžder*, *madžardžder* (+), *rusōžder* (+), *slavenōžder* (+), *srbdžder* (+)...

Posebne preoblake imaju:

bōgoslōv → onaj koji slovi o bogu (riječ je na tvorbenoj granici)

hlđdolēž → onaj koji leži u hladu (+)

vđđetroptēr → onaj koji piri kao vjetar (riječ je na tvorbenoj granici).

122. Životinje označuju: *drđvotōš*, *gđvnovālđ* (običnije *balēgār*), *bilđđōžder*, *kukcōžder*, *mesōžder*, *mravđžder*.

123. Biljke označuju *sđncokrēt* i *hlđdolēž*.

124. U apstraktnom značenju najčešće označuju glagolsku radnju:

brōdolōm, *glāvōlōm*, *nōgomēt*, *rđkomēt*, *vātromēt*, *krvotōk*, *ribolōv*, *rđkoljūb* (arh.), *vinōber* (rijetko), *svinjōkolđ*

(običnije svinjòkolja), *zvježdopãd* (M. Krleža).

Različite apstraktne pojmove označuju:

ìgrokãz, l'istopãd, p'utop'is, r'ukop'is, str'djop'is, ži-votop'is, m'ësop'ust, r'òdosl'òv, s'luncostãj, v'dostãj, ùmotv'òr...

Znanstvene discipline označuju *prìrodop'is* i *z'èmljop'is*.

Složenica *zlòg'uk* na tvorbenoj je granici i rijetka po upotrebi.

Složenice od zamjenica

125. Složenica od zamjenica i glagola ima samo nekoliko, a u prvom dijelu dolaze zamjenica sam i svašta.

Od složenica sa sam običnija je samo imenica *sam'òuk* 'osoba koja se sama uči ili se učila'. Ostale su rjedje po upotrebi: *sãmokr'ës, sãmot'òk* (med, vino)...

Od zamjenica svašta načinjena je složenica *svãšt'òžder*.

Složenice od brojeva

126. Ni složenice od brojeva u prvom dijelu nisu brojne. Ima ih desetak s različitim značenjima.

Kola upregnuta određenim brojem konja označuju: *jedn'òpreg, dv'òpreg, četver'òpreg, šest'òpreg*.

Vozilo (kola, automobil) ili naslonjač gdje može sjedjeti određeni broj ljudi označuju *dv'òsjed, četver'òsjed...*, kruh dvaput pečen: *dv'òpek*, pjevanje u dva glasa: *dv'òpjev*, a ukras gdje se pletu tri elementa: *tr'òplet*.

Složenice od priloga

127. Složenice od priloga nešto su brojnije, ali običnijih nema mnogo. Označuju što konkretno ili apstraktno.

Osobu označuju: *d'òbrotv'òr, p'ustol'òv, mukt'òžder, sitn'òser*.

Stvari označuju: *br'zòjãv, č'istop'is, dãlekov'òd, dãlekoz'òr, sitnoz'òr*.

Apstraktno značenje imaju: *blãgosl'òv, d'ubor'ez, kr'òsop'is, prãvop'is, tãjnop'is, kr'ivol'òv, tv'rdol'ez...*

Prefiksarno-sufiksalna tvorba

128. Prefiksarno-sufiksalsnom tvorbom izvedeno je nekoliko složenica: *òloš, òglav, n'èhãj, n'èhãr*.

B. Sufiks -ø₂

129. Imenice ž.r. s nultim sufiksom tvorene su od imenica, pridjeva, brojeva, priloga i glagola.

Za tvorbu imenica ž.r. nultim sufiksom može se s velikom sigurnošću reći da je neplodna jer provjeravanja pokazuju da poslije 1865. nema novih tvorenica. Prve potvrde iz 1860. i kasnije imaju ove riječi: *òbavij'èst, pr'ipom'òc* (1860, B. Šulek), *nãgovij'èst* (1861, G. Martić), *cvãst* (1865, J. Pančić). Sve ostale imaju starije potvrde.

Zbog neplodnosti tvorbeni problemi koje ove imenice nameću za suvremenu tvorbu nisu bitni.

130. Najbrojnija je tvorba od glagola. Izvedenice su tvo-

rene od glagola svih glagolskih vrsta osim II., a najčešće od glagola IV. i V. vrste, od I. ih ima desetak, od III. *bôl*, *skřb*, *žúd*, a od VI. *kôv*.

Izvedenice su tvorene od prezentskih osnova, a od glagola I. vrste od okrnjenoga infinitiva.

131. Izvedenice označuju što apstraktno, rjeđe što konkretno.

Apstraktno značenje imaju:

bôl, *žár*, *dôbřt*, *dômisao*, *špovijěd*, *kôp*, *láz*, *mšsao*, *môc*, *nâgovijěst*, *nâmšsao*, *nâpast*, *nâpovijěd*, *šbavijěst*, *šdmôc*, *švlâst*, *šdčâst*, *šdmâst*, *šdmšsao*, *šdmôc*, *šrdpâst*, *šřimšsao*, *šřipomôc*, *šrdpâst*, *šrdpovijěd*, *skřb*, *žâmšsao*, *žâpovijěd*, *žědj*, *žúd*.

132. Konkretno značenje imaju: *brst*, *cvâst*, *kôv*, *mřijěst*.

133. Mjesno značenje imaju imenice: *žârâvan*, *žâbřt*.

134. Od imenice je izvedena *stúd* o kojoj je bilo riječi u uvodnom dijelu (t. 31).

135. Od pridjeva ima više izvedenica.

Imenice *dâl*, *dûl*, *dûš* na tvorbenoj su granici, a *mład* 'mlada bića' i *râvan* 'ravan kraj' mogu se smatrati i poimeničenim pridjevima.

Imenice *čřvěn*, *něčřst*, *přtôm*, *rûměn*, *zělěn* zbog naglasne promjene izvedenice su nultim sufiksom.

Imenica *nějâč* 'nejaka bića' ima palataliziranu osnovu.

136. Od rednoga broja izvedena je imenica *čřtvřt* 'četvrti dio čega', a od priloga zastarjela riječ *množ* 'mного bića'.

137. I složenica ima samo nekoliko.

Složeno-sufiksalsnom tvorbom načinjene su *čřvetôč* i *blâgodât*, a prefiksalsno-sufiksalsnom tvorbom *něznân*.

C. Zaključak

138. Unatoč odredjenim teškoćama pregledan i cjelovit prikaz tvorbe nultim sufiksima pokazuje da je brojna i plodna sufiksalsna tvorba od prefiguriranih i neprefiguriranih glagola IV. i V. vrste, manje brojna, ali plodna i složeno-sufiksalsna tvorba, a ostali su tipovi slabo plodni ili su neplodni.

BILJEŠKE

1. Iako u tvorbi riječi nisu obvezatna značenja koja se nalaze u rječnicima, ipak je zanimljivo da se i u njima mogu naći takvi dvostruki opisi. U AR je npr. značenje riječi *špdrazûm* opisano kao "djelo, kojim se tko sporazumio", a *šporazûmjeti se* "doći do sporazuma". U RMS je *pôsed* opisan "ono što se poseduje", a *pôsedovati* "držati u posedu". P. Skok u Etimologijskom rječniku s.v. *lijek* kaže da je *lijechiti* denominal od *lijek*, a malo kasnije u istom članku da je *lijek* postverbal od *lijechiti*; s. v. *drijeti* V kaže da je *udariti* denominal, a *šdâr* postverbal.
2. Navedena definicija za *trepethjiku*, u kojoj je karakterističan prilog *lako*, preuzeta je iz RMS.
3. Klaićev RSR. U Medicinskom leksikonu, II. prer. i dop. izd., Beograd-Zagreb, 1968, str. 650., *stres* je definiran ovako: "uticaj raznih spoljnih i unutrašnjih činilaca (trauma,

- porodjaj, zračenje, fizički rad, krvarenje, hirurške intervencije, veliki napor itd.) na organizam, koji izaziva njegovu aktivnu obranu i prilagođavanje pomoću reakcije adaptacije".
4. Izradjeno za knjigu "Tvorba riječi u suvremenom hrvatskom književnom jeziku" koja je pripremljena za tisak.
 5. Pod vrstama razumijevam podjelu kako je uobičajena u hrvatskoj lingvističkoj literaturi, s preciziranjem prema članku o podjeli glagola na vrste, Jezik, 27, Zagreb, 1980, str. 139-144.
 6. Imenice koje zadržavaju *k* u genitivu bolje je smatrati izvedenicama sufiksom *-(a)k*, v. Tvorba imenica sufiksima na *-(a)k*, Književni jezik, 4/VII, Sarajevo, 1978, t. 1.2.4.
 7. Usp. Jonke (1952), Kosor (1953), Stevanović (1953), Hamm (1954), Brozović (1957).
 8. To nisu prave zbirne imenice, ali je ta skupina za tvorbu zanimljiva, bar kao problem. Usp. i *mĹadĹj* u t. 107., *Ĺloš* u t. 128., *mĹad* i *nĹjĹĹ* u t. 135., *mnĹš* u t. 136.
 9. *pz* = prezent osnovnoga glagola, *i/nom.* = osnovna imenica u nominativu.

BIBLIOGRAFIJA

- Babić, S. (1969), "Kakav je naglasak u imenice poklon?", Jezik, XVI, Zagreb, str. 127. i 128.
- Babić, S. (1975), "Suvremeni problemi tvorbe riječi", Jezik XXIII, Zagreb, str. 41-47.
- Babić, S. (1978), Granica izmedju tvorbenih i netvorbenih (motiviranih i nemotiviranih) riječi, Prilozi - VIII. medjunarodni slavistički kongres, HFD, Zagreb, str. 7-14.
- Babić, S. (1979), "Procijep ili procjep", Jezik, 27, Zagreb,

- str. 21. i 22.
- Brozović, D. (1957), "Jezična i pravopisna pitanja o jat", Jezik, V, Zagreb, str. 149.
- Brozović, D. (1964), "Prodor u naš ortoepski standard", Jezik, XI, Zagreb, str. 144-153.
- Daneš - Dokulil - Kuchař (1967), Tvoření slov v ĹestinĹ, 2.
- Grzegorzczkova, R. (1974), Zarys sĹowotwórstwa polskiego, Warszawa.
- Hamm, J. (1954), "Imenice s predmetkom pre-", Jezik, II, Zagreb, str. 97-102.
- Horecký, J. (1971), Slovenská lexikológia, I. Tvorenie slov, Bratislava.
- Jonke, Lj. (1952), "Prijevod, prijepis, prijenos ili prevod, prepis, prenos", Jezik, I, Zagreb, str. 59.
- Koneski, B. (1952), Gramatika na makedonskiot literaturnen jazik, del I, Skopje, del II, Skopje 1954.
- Kosor, M. (1953), "'i', 'e', ili 'ije', 'je'?", Jezik, II, Zagreb, str. 26-28.
- Lihtman, P.I. (1968), "Sušestvujet li bezaffiksnij sponob slovoobrazovanĹja v russkom jazyke?", VĹa, 2, Moskva, str. 51-59.
- Lopatin, V.V. (1966), "Nulevaja affiksacija v sisteme russkogo slovoobrazovanĹja", VĹa, 1, Moskva, str. 77-87.
- Lopatin, V.V. (1977), Russkaja slovoobrazovatel'naja morfemika, Moskva.
- Skok, P. (1971-1974), Etimologijski rjeĹnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I-IV, Zagreb.
- Stankiewicz, E. (1962), "The Interdependence of Paradigmatic and Derivational Patterns", Word, Vol. 18, nos. 1-2, str. 1-22.

- Stevanović, M. (1953), "Neki 'sporni' jekavizmi", Naš jezik, knj. 4, Beograd, str. 95-97.
- Stojanov, S. (1977), Slovoobrazovaneto v b'lgarskija ezik, I. Imena, Sofija.
- Šanskij, N.M. (1968), Očerki po ruskomu slovoobrazovaniju, Moskva.
- Šanskij, Ivanov, Šanskaja, (1961), Kratkij etimologičeskij slovar' russkoga jazyka, Moskva.
- Šewc, H. (1968), Gramatika hornjoserbskeje řeče, Budyšin.
- Toporišič, J. (1976), Slovenska slovnica, Maribor.
- Uluhanov, I.S. (1975), Otnošenije motivaciji meždu glagolom i suščestvitel'nym so značenijem dejstvija, VJa, 4, Moskva, str. 38-45.
- Uort, D. (1972), Morfonologija nulevoj affiksaciji v ruskom slovoobrazovaniju, VJa, 6, Moskva, str. 76-84.
- Vort, D.S. (1973), "Morfonologija slavjanskogo slovoobrazovanija", American Contributions to the Seventh International Congress of Slavists, Vol. I, Linguistics and Poetics, University of Michigan, str. 377-391.
- Vukušić, S. (1976), "Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja imenica muškoga roda na -ø", Jezik, XXIII, Zagreb, str. 92-118.
- Zemskaja, E.A. (1973), Sovremennyj russkij jazyk - Slovoobrazovanie, Moskva.

IZVJEŠTAJI O ZAVRŠENIM ISTRAŽIVANJIMA

Stjepan Babić

RJEČNIK NASELJENIH MJESTA I NJIHOVIH ETNIKA I KTETIKA

O zamisli i tijeku rada na Rječniku naseljenih mjesta i njihovih etnika i ktetika objavljena su dva izvještaja, u 2. i 3. broju ovoga Biltena, i jedan članak (Jezik, 2/26) pa se izneseni podaci i misli neće ponavljati, nego će se sažeto navesti sve što je dosad učinjeno i dat će se najnužnija objašnjenja nekim podacima i postupcima.

Cilj je ovog istraživanja bio da se izradi rječnik naseljenih mjesta (ojkonima), njihovih etnika i ktetika i ostalih toponima (otoka, poluotoka, pokrajina, planina, rijeka...) u SR Hrvatskoj koji imaju etnike, nazivi svih država svijeta i njihovih prijestolnica s etnicima i kteticima, svih značajnijih etnonima i njihovih pridjeva, a sve u likovima hrvatskoga književnog jezika da bi taj rječnik mogao poslužiti za znanstvene i praktične svrhe; za znanstvene svrhe: za daljnja znanstvena proučavanja na podacima koje rječnik pruža, a prvenstveno za proučavanje tvorbenih modela etnika i ktetika, za raspodjelu i plodnost pojedinih modela, za naglasna proučavanja i sl.; za praktičnu svrhu: da svakom

zainteresiranom korisniku pruži potreban pouzdan podatak o književnom liku u tom inače dosad slabo normiranom području hrvatskoga književnog jezika i tako pridonese većoj jezičnoj kulturi i pojedinca i cijele jezične zajednice.

S područja SRH skupljeni su podaci za 3.750 mjesta s najmanje četiri podatka po mjestu (naziv mjesta s naglaskom i genitivom, m. etnik, ž. etnik, ktetik), što iznosi najmanje 15.000 jedinica. Kao osnovica tom skupljanju poslužio je posljednji službeni popis imena mjesta objavljen u Narodnim novinama br. 39/62. Gradja je skupljana na terenu prema posebnom uputniku. Podaci su prepisani na kartice i sredjeni abecednim redom mjesta po općinama.

Od 106 općina, koliko ih ima u SRH, podaci su skupljeni za većinu, za dio se skupljaju ili su nadjeni suradnici koji će ih skupiti, a samo za manji dio, za 19 općina (ili 18 posto) nisu još nadjeni suradnici, ali će nosilac zadatka nastojati da ih što prije pronadje.

Ispisani su svi podaci o toponimima, etnicima i kcticima iz ovih djela: iz Akademijina, Broz-Ivekovićeva, Karadžićeva, Klaićeva rječnika, iz Boranićeva, Belićeva i novosadskoga pravopisa i iz bh. Pravopisnoga priručnika, iz Jezičnoga savjetnika S. Pavešića i suautora, iz Rožićeve rasprave u Radu JAZU, 162, iz Smodlakine knjige Imena mesta i meštana, iz Görnerove knjige Die Bildung der Ethnika von Ortsnamen im serbokroatischen Sprachraum. Ukupno je ispisano oko 4.000 kartica s oko 16.000 jedinica.

Osim toga skupljeno je oko 5.000 jedinica iz raznih djela i publicistike.

Jeđan dio podataka druge i treće skupine bit će isti s podacima prve skupine, ali će se ti podaci moći usporediti tek kad se prvi podaci slože jedinstvenim abecednim redom, tj. bez obzira na pripadnost pojedinoj općini. No i pođudarni podaci bit će korisni zbog potrebne provjere i eventualne korekcije pa i naknadnoga provjeravanja na terenu.

U početku se računalo s oko 20.000 naseljenih mjesta, koliko ih je po jednom popisu bilo, a sada se računa s nešto preko 6.000 koliko ih ima prema drugom. Ta razlika proistječe prema različitim izvorima na temelju kojih su dobiveni ti podaci.

Prema knjizi Administrativno-teritorijalna podjela i Imenik naseljenih mjesta Narodne Republike Hrvatske, Zagreb, 1951, u SRH ima oko 19.500 naseljenih mjesta. Prema službenim podacima što ih navodi M. Lončarić u Jeziku, XXV, str. 98. u SRH je bilo naseljenih mjesta:

1948.	1953.	1958.	1961.	1963.
12.044	6.704	6.088	6.078	6.745

Prema posljednjem službenom popisu objavljenom u Narodnim novinama br. 39/62 ima ih 6.372.

Ti podaci pokazuju da se broj ustalio na nešto preko šest tisuća i da su kolebanja oko toga broja sama po sebi razumljiva, ali da nisu razlike 19.500 : 12.044 : 6.372. Takve razlike nastaju očito u prvom redu stoga što su pri-

mjenjivani različiti kriteriji što se smatra jednim naseljenim mjestom. Sigurno je da se do manjega broja mjesta došlo tako što su se prije mnoga manja mjesta (uglavnom zaseoci) navodila kao samostalna mjesta, a kasnije smatrana dijelovima jednoga (većega) mjesta pa nisu posebno navedena. Manji broj mogao je biti izostavljen zato što su pojedina mjesta s kojih razloga obespučena pa su prestala biti naseljenim mjestom.

Poći od službenoga popisa, i to posljednjega, bilo je potrebno s više razloga:

a) tako se jasno određuje i ograničava opseg rada jer zasad nije bilo snaga da se na terenu sve temeljito istraži (to se može učiniti drugom prilikom);

b) tako se dobiva čvrst kriterij i odbija eventualni prigovor o samovoljnosti u odabiru mjesta koja ulaze u rječnik, a koja ne ulaze;

c) za ime mjesta mjerodavan je posljednji službeni popis;

d) tako se lingvističko djelo osigurava protiv prigovora da lingvist samovoljno određuje ime mjestu kad je književni lik različit od mjesnoga. (Taj je prigovor inače čest, a katkada i veoma oštar, zato će o tome još biti riječi.)

Pokrenuta je i rasprava o načelima za preuzimanje mjesnih likova u književni jezik pa su nadjeni znanstveno najprihvatljiviji kriteriji, a inače su jasni i praktični. Nakon raznolike diskusije izneseni su u članku "Prezimana,

toponimi, etnici i ktetici u književnom jeziku" Jezik, XXIII, Zagreb, 1976, str. 139-144. Iako su kriteriji složeni, ipak se može reći da su u načelu jasni. Važna je spoznaja da treba na jedan način postupati s imenom mjesta, a na drugi s etnikom i ktetikom.

Naziv mjesta ima jedan lik, gotovo uvijek službeno određen, a za etnike i ktetike mogu se dopustiti i dva lika, književni i mjesni, ali drugi bez izrazitih dijalekatnih crta, s jasnim oznakama da je prvi općeknjiževni, a drugi mjesni, i to samo u onim slučajevima kad odlučni razlozi ne traže samo jedan lik. To je dvojstvo potrebno u mnogim slučajevima da se književnom jeziku omogući usustavljivanje, a s druge strane da se pod prisilom ne napušta mjesni lik. Jedino se tako može ukloniti napetost koja katkada nastaje kad se forsira samo jedan, makar s kojega razloga i opravdan lik.

Ima primjera da se službeno ime mjesta razlikuje od mjesnoga, tj. kako sami stanovnici nazivaju svoje mjesto. Većinom su takve razlike opravdane zbog različitosti mjesnoga govora i književnoga jezika, ali katkada i nisu pa neki stanovnici opravdano prigovaraju nazivu svoga mjesta. Takve su razlike nastale uglavnom zbog prijašnjih lingvističkih shvaćanja o određivanju imena mjesta, ali i s drugih razloga (povijesnih, političkih,...) pa i razlika koje su nastale pogreškom, ali se za sve obično okrivljuju lingvisti, kao što je izričito rečeno za mjesto Lepinac (općina Opatija), koje se službeno zove Veprinac. To je ujedno i primjer za

ekstremnu razliku između službenog i mjesnoga naziva. Budući da je u takvim slučajevima teško odrediti književni lik, a kako to u krajnjoj crti i nije u kompetenciji lingvista, iako je potrebno da oni u tome sudjeluju, potrebno je poći drugim putem. Nosilac zadatka pokazao ga je u članku "Kako se mijenjaju imena naseljenih mjesta," Jezik, XXVI, Zagreb, 1979, str. 153. Likovi imena mjesta popisanih u Narodnim novinama br. 39/62 službeni su pa se to normalno mora smatrati i književnim nazivom, a ako stanovnici nisu njime zadovoljni, tada promjenu ne mogu tražiti od lingvista, nego su upućeni na zakonski postupak i ako u njemu uspiju, tada to i lingvisti moraju zabilježiti u djelima gdje takav podatak navode. Dakako, videći da je službeni lik pogrešan ili ima neopravdan lik i lingvisti mogu potaknuti da se on promijeni. Rječnik naseljenih mjesta, njihovih etnika i ktetika upozorit će na sve takve primjere.

U radu je na ovom zadatku sudjelovalo osim nosioca zadatka još 30 suradnika:
Filozofski fakultet, Zagreb: Stjepko Težak, Marko Samardžija, Maja Bratanić-Čimbur, Mira Menac;
Zavod za jezik, Zagreb: Božidar Finka, Petar Šimunović, Mijo Lončarić, Eugenija Barić, Mile Mamić, Dragutin Raguž, Danijel Alerić;
profesori visokoškolskih ustanova izvan Zagreba: Zvonimir Bartolić (Čakovec), Živko Bjelanović (Split), Stjepan Vukušić (Pula);

profesori srednjih i osnovnih škola: Stipe Botica (Novska), Brane Crlenjak (Vukovar), Jasna Gruber (Županja), Stjepan Sekereš (Našice), Marija Šoštar (Gornja Stubica), Franjo Tanocki (Osijek);

ostali stručni suradnici: Karlo Kosor (Sinj), Ladislav Radulić (Zadar), Josip Trnski (Dugo Selo);

studenti Filozofskog fakulteta u Zagrebu: Veronika Kalmar (Sl. Brod), Željko Kovačić (Sl. Požega), Vesna Muhoberac (Dubrovnik), Ilija Pejić (Djakovo), Jasminka Tihi (Velika Gorica), Sanja Vulić (Split), Melita Kantolić (Krapina).

ISTRAŽIVANJA U TOKU

Vesna Muhvić-Dimanovski

ENGLESKI ELEMENT U EVROPSKIM JEZICIMA

(u Evropi i SAD)

Rad na ovom zadatku nastavljen je prema ranije utvrđenim fazama koje vode do konačnog rezultata: monografije o engleskom elementu u evropskim jezicima i etimološkog rječnika anglicizama u evropskim jezicima.

I dalje se dopunjava korpus anglicizama u hrvatskom ili srpskom jeziku. Na temelju tog vrlo opsežnog korpusa bilo je moguće riješiti preostale probleme teorije jezika u kontaktu. Nosilac zadatka prof. dr Rudolf Filipović upravo radi na rukopisu studije Engleski element u evropskim jezicima - Teorija i metoda, koja će izaći kao I svezak serije publikacija predviđenih uz ovaj zadatak. II svezak koji sadrži priloge domaćih i inozemnih suradnika pripremljen je za tisak i izaći će u toku 1982. godine. Članci ovog sveska obradjuju 16 evropskih jezika i njihove specifične probleme u procesu posudjivanja i adaptacije anglicizama.

Oformljen je tzv. centralni indeks - kartoteka koja sadrži anglicizme iz svih analizom obuhvaćenih jezika. Svaka

kartica indeksa ima kao natuknicu izvornu englesku riječ, a zatim slijede posudjenice nastale na osnovi te riječi u pojedinim jezicima. Indeks će poslužiti kao baza jednom od ciljeva ovog zadatka: Etimološkom rječniku anglicizama.

Istovremeno se nastavlja rad na analizi engleskog elementa u jezicima koji su u kasnijoj fazi uključeni u rad zadatka (švedski, španjolski, islandski), pa će se prikupljene posudjenice iz tih jezika također unijeti u centralni indeks.

U okviru drugog dijela ovog zadatka - proučavanja hrvatskih dijalekata u SAD - rad se odvija po planu. Transkribirane su sve snimljene vrpce i sastavljen je indeks prezimena svih intervjuiranih ispitanika. To će olakšati rad na analizi i omogućiti brže pronalaženje potrebnih podataka.

Analiziran je korpus konavoskog dijalekta u Watsonvilleu i nosilac zadatka, prof. dr R. Filipović, napisao je dva priloga: a) "Sociološki uvjeti očuvanja konavoskog dijalekta u Watsonvilleu (SAD)" (referat održan na Simpoziju o štokavskom narječju održanom u Jugoslavenskoj akademiji god. 1980. i primljen za tisak u Hrvatskom dijalektološkom zborniku JAZU, knjiga 7); b) "Malo Konavle u Kaliforniji" (primljeno za tisak u Zborniku o Konavlima).

Vesna Muhvić-Dimanovski

KONTRASTIVNO PROUČAVANJE HRVATSKOG ILI SRPSKOG

I ENGLSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

(YSCECP i ZESCCP)

Od posljednjeg izvještaja objavljenog u Biltenu br. 2 (1977), rad u oba smjera kontrastivne analize - hrvatsko ili srpsko - engleskom i englesko - hrvatskom ili srpskom slijedio je zacrtane planove te su postignuti dobri rezultati.

U okviru hrvatsko ili srpsko - engleske kontrastivne analize (YSCECP) nosilac zadatka prof. dr Rudolf Filipović radi na "Osnovama kontrastivne gramatike" i dovršio je sva ona poglavlja koja se poklapaju s programom rada na pojedinačnim studijama. Preostaje da se izrade poglavlja o onim gramatičkim jedinicama koje do sada još nisu u potpunosti obrađene ili koje nisu bile predviđene prema prvobitnoj koncepciji.

Dovršena je studija o modalnim glagolima u engleskom i njihovim ekvivalentima u hrvatskom ili srpskom (D. Kalogjera) i izaći će iz tiska u toku 1982. godine. Predviđeno je također tiskanje studija o relativnim rečenicama u engle-

skom i hrvatskom ili srpskom (D. Maček). Uz obje studije objavit će se Pedagoški materijali koji će probleme što ih obrađuju navedene studije istražiti sa stanovišta nastavnog procesa (M. Vilke).

U završnoj su fazi i studija o pridjevima (V. Ivir) te studija o brojevima (D. Maček). Obje će se tiskati u drugoj polovini 1982. pošto se o njima bude prodiskutiralo na zajedničkim sastancima članova zadatka. I uz ove studije predviđeno je objavljivanje pedagoških materijala.

Nastavlja se rad na studijama o perfektu, imperativu i prezentu, pa se može očekivati da će i ova područja biti doskora sistematski obrađena.

Drugi dio zadatka odnosi se na englesko - hrvatsku ili srpsku kontrastivnu analizu (ZESCCP). Grupa suradnika koja radi na tom dijelu kontrastivne analize priprema ruku-pis treće knjige iz serije publikacija ZESCCP-a. Taj će treći svezak imati kao osnovnu temu kontrastivnu analizu sistema glagolskih vremena u hrvatskom ili srpskom i engleskom te odnos glagolskih vremena i glagolskog aspekta promatran s posve teoretskog gledišta. Neki od priloga za taj svezak već su napisani dok o drugima valja još raspravljati na redovnim sastancima ove radne grupe.

Rezultati postignuti u obje grupe poslužit će kao osnova za pisanje Kontrastivne gramatike engleskog i hrvatskog ili srpskog književnog jezika, što je i cilj ovog zadatka.

Antica Menac

KONTRASTIVNA ANALIZA HRVATSKOG I RUSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Zadatak je ovog dijela projekta da se kontrastivnom analizom uspoređi jezični sustav suvremenog ruskog i hrvatskog književnog jezika. Budući da se istražuju dva slavenska jezika, koja imaju mnogo zajedničkog, od znanstvenog je interesa ustanoviti, u čemu se sastoje razlike i gdje se pojavljuje i može predvidjeti jezična interferencija.

Osnovna je predradnja bila stvaranje reprezentativnog korpusa, za koji su uzimani uzorci iz različitih tipova suvremene proze ruskog i hrvatskog književnog jezika i njihov prijevod. Svaki se uzorak sastoji od 2000 riječi kontinuiranog teksta.

Iako se rad na stvaranju korpusa još ne može smatrati završenim, na osnovi korpusnih materijala već se vrši istraživanje. Do sada se obradivala najviše sintaksna i frazeološka razina. Pored pojedinačnih članaka suradnikā projekta, objavljenih u časopisima, izišla je 1978. god. i prva posebna edicija ovog dijela projekta.¹ Sada se u središtu

¹ A. Menac, "Падеж прямого дополнения с отрицанием в современном русском и хорватско-сербском языках", Хорватско-сербско-русские контрастивные исследования, выпуск 1, уредник R. Filipović, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1978, str. 1-80.

pažnje nalazi dalje proučavanje upotrebe padežā te se prema druga posebna edicija, zbornik pod naslovom "Iz kontrastivne problematike". Treba spomenuti i to da većina članaka u zborniku "Iz frazeološke problematike" obradjuje frazeološka pitanja kontrastivno te predstavlja prilog i kontrastivnoj temi.

Zorica Vučetić

KONTRASTIVNA ANALIZA HRVATSKOG I TALIJANSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Naš je zadatak da proučimo kontakt dvaju lingvističkih sistema, u našem slučaju hrvatskog ili srpskog i talijanskog jezika. Cilj kontrastivnog proučavanja talijanskog i hrvatskog ili srpskog jezika je znanstveno utvrđivanje sličnosti i razlika dvaju jezičnih sistema na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Kao korpus koristimo djela suvremenih talijanskih pisaca prevedena na hrvatski ili srpski jezik. Ali u osvjetljavanju nekih gramatičkih problema, npr. za obradu zavisnih rečenica, ne možemo se poslužiti samo postojećim književnim prijevodima sa talijanskog na hrvatski ili srpski jezik, jer je u njima vrlo često teško naći sve potrebne primjere u čistom obliku;

naine, poznato je pravo prevodioca da prevodi opisno i slobodno i zato katkada potpuno izmjeni sintaktičku konstrukciju originalnog teksta. Zato u takvim slučajevima moramo dati vlastiti prijevod, i to onaj najjednostavniji, tj. moramo prevesti tako da se dobije što točniji hrvatskosrpski ekvivalent za talijansku rečenicu.

U sadašnjoj fazi kontrastivne analize talijanskog i hrvatskog ili srpskog jezika težište je na sintaktičkoj i leksičkoj razini. Obradjuju se slijedeća područja: sintaksa glagola, sintaksa rečenice i tvorba riječi.

Glavna se aktivnost koncentrira na izradi studija. Dovršen je i u tisku drugi svezak hrvatskosrpsko - talijanskih kontrastivnih studija koji sadrži dva rada: Zorica Vučetić: Le proposizioni condizionali in italiano e in croatoserbo i I verbi modali e il futuro dei verbi in italiano e in croatoserbo. U časopisu "Studia Romanica et Anglica Zagrabienzia" štampan je članak: Josip Jernej: Fraseologia in chiave contrastiva, a u časopisu "Strani jezici": Zorica Vučetić: Načinski glagoli potere i dovere i njihovo prevodjenje na hrvatskosrpski jezik. U toku su radovi na tvorbi imenica, atributu i zavisnim rečenicama u talijanskom i hrvatskom ili srpskom jeziku.

Željko Klaić

KONTRASTIVNA ANALIZA HRVATSKOG I FRANCUSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

U proteklom razdoblju objavljena je studija V. Čosića "Le mot JER et ses equivalents en français", te dovršen rukopis studije Ž. Klaića "Le sort des emprunts au français dans la version française de Banquet en Blithuanie de M. Krleža". Dvršena je i obranjena magistarska radnja S. Slamniga pod naslovom "Prevladavanje jezičnih interferencija koje nastaju kad izvorni govornik hrvatskog ili srpskog jezika uči francuski jezik". Iako nije izravno u okvirima zadatka, ova radnja je vrijedan prilog metodologiji kontrastivnog izučavanja na terenu.

Nastavljen je rad na prikupljanju i uređivanju korpusa francuskih i hrvatskih rečenica u svrhu proučavanja sintaktičkih i morfosintaktičkih osobina dvaju jezika s kontrastivnog stajališta. Iz te opsežne gradje izdvojen je zaokruženi materijal koji obuhvaća glagole kretanja, što će biti predmet studije planirane za izradu u toku 1982.

Na leksikološko-frazeološkom planu sačinjen je i sredjen korpus uvriježenih komparacija u oba jezika, koji treba da posluži za kontrastiranje semičke organizacije dijelova semantičkog univerzuma u francuskom i hrvatskom odnosno

srpskom jeziku.

U mjesecu listopadu 1981, prilikom tradicionalne Interkatedarske konferencije održane u Novom Sadu, predstavnici više jugoslavenskih filozofskih odnosno filoloških fakulteta predložili su da se pokuša ostvariti suradnja na planu kontrastivnog pristupa proučavanju i podučavanju francuskog jezika. Valja očekivati da će u narednom razdoblju doći do realizacije toga prijedloga.

Stanko Žepić

KONTRASTIVNA ANALIZA HRVATSKOG I NJEMAČKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

U radu na kontrastivnom proučavanju hrvatskoga i njemačkog jezika od zadnjeg izvještaja (Bilten 3) završena je obrada glagola. Objavljen je 3. svezak Kontrastivnih studija: Mirko Gojmerac, Sprachliche Mittel zur Wiedergabe des serbokroatischen Verbalaspekts im Deutschen.

U rukopisu je rad Mirka Gojmerca Verb und Verbalphrase im Serbokroatischen i Stanka Žepića Das Verb im Deutschen und Serbokroatischen. U vezi s radom na temi nastala je i doktorska disertacija Mirka Gojmerca Glagolski vid u hrvatskom ili srpskom i njemačkom jeziku (237 str., Zagreb 1980) prihvaćena na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i objavljena 1981. godine.

Milka Jauk-Pinhak

PROBLEMI LEKSIKOLOŠKO-SEMANTIČKIH KORESPONDENCIJA HINDSKOGA I HRVATSKOGA JEZIKA

U početnoj fazi rada na ovom projektu ekscerpirane su rječničke jedinice iz desetak rječnika hindskoga i hrvatskoga jezika (jednojezičnih i dvojezičnih). Skupljeno je i sredjeno oko 100.000 jedinica. U razdoblju na koje se odnosi ovaj izvještaj (1980, 1981.) radilo se na obradi toga materijala. Utvrđeni su temeljni kriteriji za opis i obradu jedinica - fonetska transkripcija, moguće pravopisne varijante, etimologija, idiomatska i sintaktična uporaba, mogućnosti uvodjenja hijerarhije u nizanju značenja, odabiranje i klasificiranje ekvivalenata u hrvatskom jeziku. Pokazalo se da je nužno učiniti uži odabir iz postojeće ekscerpirane gradje, jer se tako može bolje uz postojeće stručne snage (svega tri suradnika i radovi u kojima se više ne može koristiti pomoć studenata i sasvim mladih indologa) doista sagledati u razumno doglednom vremenu dovršena redakcija hindsko - hrvatskog rječnika. Sada su u obradi samoglasnici i dvoglasni. Paralelno s time skupljena se gradja može koristiti i za drugačije studije leksika i gramatike, pa je do sada dovršen dio fonetike i sintakse za gramatiku hindskoga jezika, a radi se na redigiranju morfološkoga dijela za koji je već pripravljen

nužan materijal. Rječnikom i gramatikom bismo u punoj mjeri pomogli i poboljšali mogućnosti studija hindskog jezika i indologije uopće.

Maja Bratanić

KOMPJUTORSKA ANALIZA TEKSTOVA STARIJE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Suradnici znanstvenog zadatka "Kompjutorska analiza tekstova starije hrvatske književnosti" nastavili su u proteklom dvogodišnjem razdoblju s pripremom, izradom i objavljivanjem kompjutorskih konkordancija - specifičnih, strojno izradjenih priručnika - u kojima se abecednim redom navodi svaka pojedina riječ određenog teksta, u svim oblicima i svim pojavljivanjima. Po svom ustrojstvu, napomenimo za one koji se još nisu susreli s ovako priređenom jezičnom gradnjom, konkordancije omogućuju iscrpno proučavanje opsežnih tekstova na svim lingvističkim razinama te predstavljaju pouzdan materijal za raznovrsne analize.

U izdanju Zavoda za lingvistiku objavljena je 1980. godine Kompjutorska konkordancija Marulićevih djela (XIX + 708 str.), autora Milana Moguša i Željka Bujasa, a 1981. godine Kompjutorska konkordancija Karnarutićevih djela (XX +

319 str.), istih autora. Godine 1981. objavljeno je, također, i drugo izdanje Kompjutorske konkordancije "Razvoda istarskoga", budući da je prva naklada rasprodana, a interes i dalje postoji.

U proteklom su razdoblju za konkordiranje potpuno priređena sabrana djela Marina Držića i Petra Zoranića, a u toku je priprema djela P. Vitezovića, I. Gundulića itd. Zbog velikih poteškoća na koje smo nailazili u suradnji sa Sveučilišnim računskim centrom kao i u mogućnostima korištenja Terminala SRC-a na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, izrada konkordancija bila je znatno usporena. Vjerujemo da ćemo reorganizacijom posla što smo je nedavno poduzeli te prijelazom na novi paket programa za automatsku obradu tekstova većim dijelom otkloniti te poteškoće i u dogledno vrijeme objaviti konkordancije još nekolicine autora.

Maja Bratanić

KORPUS TEKSTOVA SUVREMENOG HRVATSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Cilj je znanstvenog zadatka Korpus tekstova suvremenog hrvatskog književnog jezika prirediti još nepostojeći korpus suvremenog hrvatskog književnog jezika od milijun riječi teksta, kojim će se omogućiti kvantitativna jezična

istraživanja na svim lingvističkim razinama. O tome je bilo više riječi u Biltenu Zavoda za lingvistiku br. 2 (str. 45-46), pa ćemo samo podsjetiti da će neposredni rezultati analize ovog korpusa, koja po svom opsegu podrazumijeva strojnu obradu, biti:

- a) kompjutorska konkordancija korpusa;
- b) frekvencijski rječnik hrvatskoga književnog jezika koji će obuhvaćati oko 50.000 različitih riječi s njihovim distribucijama na pet glavnih tematskih i stilskih razina (pet potkorpusa) te
- c) abecedni rječnik s podacima o frekvenciji (apsolutnoj, relativnoj itd.).

Za izradu navedenog priručnika nužno je izvršiti precizan i reprezentativan izbor tekstova, označiti lokacije uzoraka u tekstu, prenijeti uzorke teksta na magnetski medij - u našem slučaju posredstvom bušene papirne vrpce - višekратно kolacionirati i korigirati uzorke teksta te konačno izraditi konkordancije cjelokupnog korpusa i svih potkorpusa. Tek se sada može pristupiti eventualnoj lematizaciji leksičkih jedinica i izradi oba rječnika.

U proteklom razdoblju izabrani su uzorci tekstova za svih pet potkorpusa (konkretno: potkorpuse stručno-znanstvene proze, poezije, drame, beletrističke proze i potkorpus štampe) i najvećim dijelom preneseni na papirnatu vrpcu. Završeno je kolacioniranje i korigiranje stručno-znanstvenog korpusa, a u toku je obrada potkorpusa drame. Neadekvatna suradnja sa Sveučilišnim računskim centrom kao i vrlo ograni-

čene i nedovoljna mogućnost korištenja Terminala SRC-a na Filozofskom fakultetu, nepovoljno su se odrazile na planirani tempo rada ovog znanstvenog zadatka znatno usporavajući i otežavajući rad. U ovim smo okolnostima odlučili da prilikom odabira tekstova za korpus imamo u vidu i što veću njihovu iskoristivost, pa je odlučeno da se pri izboru korpusa poezije uzorci određe tako da oni, osim za primarnu izradu frekvencijskog rječnika, posluže i kao materijal za izradu nekoliko samostalnih konkordancija pjesničkih opusa. Drugim riječima, u slučaju onih značajnih pjesnika čija sabrana djela ne prelaze znatnije opseg predviđenog uzorka, na kompjutorski smo medij prenijeli cjelovite opuse i pristupili izradi njihovih konkordancija. Tako smo, kao dodatni produkt ovog zadatka i uz neophodne nadopune materijala, priredili konkordancije poetskih opusa Dobriše Cesarića i Dragutina Tadijanovića. Budemo li u mogućnosti objaviti ih, ovi će priručnici, bez sumnje, znatno doprinijeti mogućnosti cjelovitijeg i svestranijeg vrednovanja pjesničkog izraza ove dvojice velikana suvremene hrvatske lirike.

Antica Menac

ISTRAŽIVANJA HRVATSKE FRAZELOGIJE

Godine 1980. izašla je iz tiska druga knjiga "Rusko - hrvatskog ili srpskog frazeološkog rječnika" (O - R) autor-skog kolektiva T. Korać, A. Menac, M. Popović, M. Skljarov, R. Venturin i R. Vološ u redakciji A. Menac. Premda je taj rječnik rezultat rada na jednom drugom projektu, on ujedno znači prilog i ovoj temi jer donosi vrlo opsežan frazeološki materijal hrvatskog književnog jezika. Sada je u toku rad na preokretanju toga rječnika, tako da će hrvatska frazeologija doći u lijevi, polazni položaj pa će se moći klasificirati i obradivati.

Pored radova što su ih suradnici pojedinačno objavljivali u časopisima, tiskan je 1980. god. kao edicija Zavoda za lingvistiku Filozofskog fakulteta zbornik "Iz frazeološke problematike" s radovima šest autora (v. Bibliografija).

Zlatko Vince

POVIJEST HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA S KRAJA 19.
POČETKA 20. STOLJEĆA

U spomenutom razdoblju pregledao sam i proučio mnogobrojne Maretičeve jezikoslovne priloge u "Viencu" i "Anti-barbarusu", povezavši tu problematiku sa sličnim priložima što ih je objavljivao Ivan Broz u "Viencu" i nekim drugim časopisima.

Pored toga sam (djelomično izvan užeg plana, ali u sklopu svoga zadatka) pregledao i proučio u kojoj se mjeri F. Iveković služio Stullijevim "Rječosložjem" u svome "Rječniku hrvatskog jezika" (iz 1901). Temu sam i stilizirao, o tome napisao raspravu koja je prihvaćena za objavljivanje u posebnom Zborniku -uz druge znanstvene priloge- pod naslovom "Udio J. Stullija u Broz-Ivekovićevu Rječniku hrvatskog jezika".

Pravopisna komisija iz 1877. nije pristupila izradi pravopisnog priručnika, nego se takvo stanje otegnulo sve do 1899, kada je I. Brozu povjereno da izradi pravopis na fonološkoj osnovi. Taj dio proučavanja ulazi u moju temu o cjelokupnom radu Ivana Broza. Tako sam proučio i ostavštinu Brozovu što je čuva njegova unuka gdja Nevečerel iz Zagreba,

pribilježio i stilizirao sve ono što je dosad bilo manje poznato ili nepoznato iz Brozova života, njegova rada na pravopisu i na rječniku. Osim toga pratio sam druga izdanja Brozova Hrvatskoga pravopisa koja je, nakon Brozove smrti, izradjivao Dragutin Boranić. Uz to sam pregledao i knjižicu Marcela Kušara koji je prije Brozova Pravopisa iznio pravopisna pravila na načelima i fonološkim i etimološkim. Proučio sam i neke, doduše osamljene, prijedloge da se tridesetih godina uvede u Hrvatskoj opet etimološki pravopis. Sva su ta istraživanja u povezanosti s izradom manje monografije o Ivanu Brozu. Obradjujući pravopisnu problematiku od Brozovih ostvarenja potanje sam obradio poglede na pravopisna pitanja prof. Antuna Barca u vezi s cjelokupnim prikazom Barčeve jezično-pravopisne djelatnosti te o tome napisao poveću radnju koja je primljena za Barčev Zbornik pod naslovom "Barčevi poticaji proučavanju hrvatskoga književnog jezika". Uz to sam o pravopisnoj problematici napisao stručni članak "Dragutin Boranić ili pravopis", objavljen u Vjesniku 10. III 1981.

Napokon, pripremio sam i zatim stilizirao rad o Andrićevoj knjizi "Branitelj jezika hrvatskoga" (iz god. 1911.) u vezi s dugotrajnim stručnim polemikama i raspravljanjima što su se pojavile oko toga popularnoga djela, a naročito kritike, često oštre i žustre, tadašnjega mladoga slavista Stjepana Ivšića. O tome sam napisao veću radnju koja je primljena za objavljivanje u "Filologiji".

KRONIKA

FRAZELOGIJA I NJENI ZADACI

U Mannheimu (SR Njemačka) održan je od 12. do 14. listopada 1981. međunarodni simpozij pod nazivom "Phraseologie und ihre Aufgaben". Organizirao ga je Slavenski seminar Sveučilišta u Mannheimu u suradnji s komisijom za frazeološku problematiku Međunarodnog komiteta slavista pod vodstvom predsjednika te komisije i profesora Sveučilišta u Mannheimu dra Josipa Matešića.

Prisutni su bili frazeolozi iz SR Njemačke, Bugarske, Mađarske, Poljske, Rumunjske, Švedske i Jugoslavije, a svoje su referate poslali i predstavnici Sovjetskog Saveza, DR Njemačke i Čehoslovačke.

U središtu pažnje referata i diskusije bila su dva tematska kruga: prvi je obuhvaćao teoretsku problematiku definicije frazeološke jedinice i njezinih granica, a drugi - teoretska i praktična pitanja sastavljanja jednojezičnih i dvojezičnih frazeoloških rječnika.

Usprkos različitim pristupima problematici moglo se opaziti da se frazeolozi u različitim sredinama i na materijalu različitih jezika susreću s velikim brojem sličnih problema, te je direktna razmjena mišljenja bila više nego dobrodošla. Konstatirano je također da frazeologija, iako

je kao jedna od mlađjih lingvističkih disciplina zatekla uglavnom sredjenu lingvističku terminologiju, u svojoj posebnoj terminologiji pokazuje veliko šarenilo. Sama osnovna jedinica frazeologije - da o drugim primjerima i ne govorimo - ima mnogobrojne nazive, koji se u gotovo svakom od spomenutih jezika svodi na nekoliko najfrekventnijih: frazeologizam, frazem, frazeološka jedinica, frazeološki izraz, vezani skup riječi. Ako je značenje svih tih termina identično, bila bi svakako poželjna unifikacija; tu su, međutim, već stvorene neke navike, koje su, čini se, posebno čvrste u primjeni prvih dvaju termina.

Različiti su pristupi i problemu sastava i granica frazeologije, osobito što se tiče priznavanja frazeološkog statusa tzv. krilaticama i terminima, a također i pristupa problemu šireg i užeg shvaćanja frazeologije.

Sva ta i mnoga druga pitanja našla su posebnu primjenu u diskusiji o referatima koji su se odnosili na leksikografsku obradu frazeologije. Rječnici o kojima se govorilo (nedavno izišli ili u pripremi) odnose se ponajviše na slavenske jezike, s obzirom na to da je inicijativa za simpozij potekla od jedne komisije Međunarodnog komiteta slavista. Bilo je ipak riječi o leksikografskoj obradi frazeologije i drugih jezika: njemačkog, švedskog, letonskog i mađarskog.

Simpozij, koji je bio uzorno organiziran i vodjen, a imao je i odlično pripremljenu izložbu frazeoloških rječnika, ukazao je na mnogostruku korist od ostvarenih susreta i razgovora. Istaknuta je i potreba za pokretanjem međunarodnog

časopisa koji bi obradivao frazeološku problematiku.

Slijedeći međunarodni simpozij o frazeologiji trebao bi se održati u toku god. 1982. u Poljskoj.

Antica Menac

VI MEĐUNARODNI KONGRES PRIMIJENJENE LINGVISTIKE - AILA '81

Šesti međunarodni kongres primijenjene lingvistike (AILA '81) održan je od 9. do 15. kolovoza 1981. godine u Lundu, Švedska, u organizaciji Švedskog društva za primijenjenu lingvistiku.

Glavna je tema kongresa bila "Jezik i društvo". Od 590 prijavljenih referata prihvaćeno je 291 i podijeljeni su u četrnaest sekcija po slijedećim područjima:

- učenje i poučavanje materinjeg jezika
- metode učenja drugog jezika
- uspjeh u učenju drugog jezika
- analiza pogrešaka i kontrastivna lingvistika
- provjeravanje i testiranje
- nastavni materijali, udžbenici i pedagoške gramatike
- učenje jezika i tehnologija
- jezik u funkciji struke

- prevodjenje i simultano prevodjenje
- terminologija i leksikografija
- upotreba jezika i razumijevanje
- problemi komunikacije u društvu
- dvojezičnost i jezični problemi emigranata
- jezično planiranje i društvo.

Od jugoslavenskih lingvista svojim su prilogima sudjelovali Ranko Bugarski (Sociolingvistički problemi standardizacije lingvističke terminologije), Danka Djokić (Utjecaj materinjeg jezika kod učenja vokalskih fonema drugog jezika), Mirjana Jocić (Jedan vid razvoja lingvističko komunikativne kompetencije kod male djece), Marina Ličen (Govorni čin - PITANJE, kontrastivna analiza njemačkog i srpsko-hrvatskog), Melanija Mikeš (Neki aspekti dvojezičnosti), Olga Mišeska Tomić - plenarno predavanje (Tipološke odlike balkanskih jezika i njihove pedagoške implikacije) i Sonia Wild Bićanić i Milena Žic Fuchs (Analiza diskursa na radnom mjestu).

Naš referat pod naslovom "Analiza diskursa na radnom mjestu" održan je u sekciji Problemi komunikacije u društvu. U toj je sekciji podneseno 28 tematski veoma raznovrsnih referata. Nabrojiti ćemo samo neke kako bismo dali uvid u raznolikost obradjenih problema: Absalom, D.J. (Australia) - Domorođački engleski u jednoj manjoj zajednici; Aphek, E. i Tobin, Y. (Izrael) - Jezik kartomantije - jedna sociolin-

gvistička perspektiva; Bang, J. Chr. i Døør J. (Danska) - Jezik, spol i logika; Dubois, B.L. i Crouch, I. M. (SAD) - Jezična funkcija regulativa na jednoj službenoj sjednici; Måseide, P. (Norveška) - Kognitivni i lingvistički elementi u analizi društvene interakcije, itd.

Kao što je vidljivo iz naslova referata, naš je interes koncentriran na analizu diskursa. Referati s ovog područja nisu bili grupirani u jednu sekciju nego razvrstani po gotovo svim sekcijama. Otprilike jedna trećina ukupnog broja referata bavila se raznim aspektima analize diskursa, a s obzirom na njihovu brojnost nije bilo moguće prisustvovati svima. Budući da ovdje ne možemo dati detaljan prikaz tako velikog broja referata, nabrojiti ćemo osnovne teme na ovom području:

- sintaksa rečenice na razini diskursa - u pisanom i govornom obliku;
- analiza konverzacija, tj. nevezanih razgovora - rituali govornog diskursa;
- uloga diskursa u kontrastivnoj analizi;
- metode proučavanja diskursa;
- analiza diskursa u strogo odredjenim situacijama poput diskursa u učionici, u liječničkoj ordinaciji itd.

Raznolikost pristupa problemu kao i broj referata o analizi diskursa na ovom kongresu ukazuju da je tokom proteklih godina analiza diskursa postala jedna od glavnih preokupacija mnogih lingvista u svijetu. Na V međunarodnom

kongresu primijenjene lingvistike održanom u Montrealu 1978. godine podneseno je svega nekoliko referata koji su se bavili ovom problematikom, a već tri godine kasnije svjedoci smo golemog porasta interesa za ovo područje istraživanja.

Zajednička crta gotovo svih referata s ovog područja jest određivanje onih elemenata diskursa koji pospješuju odnosno onemogućavaju učenje stranih jezika, tj. ukazivanje na važnost interferencije na toj razini komunikacije. Osobito je istaknuta potreba da se analizi diskursa pridje kontrastivno i da se tim putem iznadje što veći broj sličnosti i razlika među različitim jezicima kako bi se moglo pristupiti olakšavanju poteškoća u komunikaciji kako među govornicima istog jezika tako i kod onih koji uče strani jezik.

O toj su temi održana i tri plenarna predavanja i panel-diskusija, i to: Cicourel, A. (SAD) - Jezik i struktura komunikacije u liječničkoj praksi; Shuy, R. (SAD) - Može li se na lingvističkim dokazima graditi obrana u sudskoj raspravi?; Brown, G. (Velika Britanija) - Podučavanje govornog jezika. Najzanimljiviji je bio referat Gillian Brown koja je govorila o najbitnijim značajkama govornog jezika, o povezanosti pisanog i govornog izraza i o mogućnostima podučavanja govornog jezika, i to ne samo stranog nego i materinjeg.

Na panel-diskusiji pod naslovom "Analiza diskursa i učenje jezika" u kojoj su sudjelovali Olshtain, E. (Izrael),

Cohen, A.D. (Izrael), Wilson, N. (SAD), Ester, D. (Danska), voditelj Hatch, E. (SAD), izneseni su rezultati istraživanja nekih od najučestalijih oblika govornog izraza, tj. pozdrava, isprika, komplimenata, poziva itd. Ukazalo se na višeznačnost tih oblika, tj. na različite funkcije koje ti 'rituali' mogu imati u jeziku. Istovremeno ti svakodnevni oblici komuniciranja predstavljaju poteškoće za stranog govornika i vrlo često onemogućavaju da prijedje osnovne jezične prepreke i da stupi u kontakt s izvornim govornicima.

Premda je rad na analizi diskursa, a pogotovo na njegovim metodološkim aspektima, tek na početku, zaključak panel-diskusije pa i uvjerenje sudionika koji se bave ovom problematikom jest da je u proteklih nekoliko godina postignut stanovit napredak te da bi trebalo stremiti kontrastiranju rezultata na interkulturnoj razini čime bi se zacijelo osvijetlili brojni vidovi komunikacije.

Sonia Wild Bićanić

Milena Žic Fuchs

14. GODIŠNJI SASTANAK LINGVISTIČKOG DRUŠTVA EVROPE

U Kopenhagenu je od 16. do 18. kolovoza 1981. godine održan 14. redovni godišnji sastanak Lingvističkog društva Evrope (Societas Linguistica Europea) pod predsjedavanjem Wolfganga Dresslera. Na čelu danskog organizacionog komiteta, koji je vrlo uspješno obavio svoju dužnost, bio je Jørgen Rischel. U toku trodnevnog sastanka podnesena su 63 referata u okviru triju paralelnih sekcija - međusobno ne jasnije tematski razgraničenih. Najuočljivija se orijentacija zapažala u naglašenom interesu autora za probleme bilingvizma i jezičnih kontakata u širem i užem smislu. S velikim je zanimanjem popraćeno predavanje s tog područja što ga je održao prof. dr Rudolf Filipović - "Morfološke kategorije u jezičnom posudjivanju". Od jugoslavenskih su lingvisti svojim referatima na sastanku sudjelovali i Olga Mišeska Tomić ("Lingvistička obilježja i gramatičke kategorije"), Ranko Bugarski ("Generativni strukturalizam") i Žarko Muljačić ("Uz kritiku termina 'dachlose Aussemundart' - Prilog za tipologiju standardnih jezika"). Kao jedno od najzanimljivijih valja spomenuti i izlaganje Wolfganga Dresslera (Beč) pod naslovom "Jezična mijena i jezična smrt - protejski izazov lingvistima". Na ovu se temu vodila zasebna diskusija.

Za vrijeme kongresa održani su i službeni sastanci

članova SLE te je za novog predsjednika izabran Gaberel Drachman, a za mjesto održavanja slijedećeg godišnjeg sastanka u kolovoza 1982. - Atena.

Maja Bratanić

B I B L I O G R A F I J A

RADOVI NAPISANI U SKLOPU PROJEKATA
Z A V O D A Z A L I N G V I S T I K U
OBJAVLJENI U 1980. i 1981. GODINI

ENGLISKI ELEMENT U EVROPSKIM JEZICIMA
(U EVROPI I SAD)

Rudolf Filipović, "Transmorphemization: Substitution on the Morphological Level Reinterpreted", SRAZ, 49-50, Zagreb, 1980, str. 1-8.

_____, "Serbo-Croatian in the United States", International Journal of Slavic Linguistics, 5, 3-4, Edmonton, 1980, str. 25-37.

_____, "Transphonemization: Substitution on the Phonological Level Reinterpreted", Europäische Mehrsprachigkeit - Festschrift für Mario Wandruszka, ed. W. Pöckl, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1981, str. 125-133.

_____, "Hrvatski dijalekti u kontaktu s engleskim jezikom na području SAD", (Referat na skupu o čakavskom narječju, 11-12. X. 1976), Dijalektološki zbornik, 5, JAZU, Zagreb, 1981, str. 33-37.

KONTRASTIVNO PROUČAVANJE HRVATSKOG ILI SRPSKOG
I ENGLESKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA (YSCECP i ZESCCP)

Ivan Bauer, "Jedan pristup sustavnom razmatranju pogrešaka i njihovih uzroka", Godišnjak Saveza društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije, 4-5, Zagreb, 1980-1981, str. 41-45.

Jasna Bilinić-Zubak, "Projekt YSCECP i sugestije za gramatičku progresiju u nastavi engleskog jezika u osnovnoj školi", isti Godišnjak, str. 47-50.

Maja Dubravčić, "Present Perfect - aspekt ili gramatičko vrijeme", isti Godišnjak, str. 227-230.

Rudolf Filipović, "Kontrastivna gramatika: gramatika jednog ili dvaju jezika?", Zbornik radova sa simpozija 'Kontrastivna jezička istraživanja', Novi Sad, 1980, str. 25-30.

_____, "Kontrastivna analiza u okviru primijenjene lingvistike", Godišnjak Saveza društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije, 4-5, Zagreb, 1980-1981, str. 21-26.

_____, "On Some Problems of Writing a Contrastive Grammar", Forms and Functions, ed. J. Esser i A. Hübler, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1981, str. 271-275.

Vladimir Ivir, "Kontrastivna analiza u prevodjenju i prevodjenje u kontrastivnoj analizi", Zbornik radova sa simpozija 'Kontrastivna jezička istraživanja', Novi Sad, 1980, str. 333-341.

Dora Maček, "Dvije tri riječi o brojevima u engleskom i hrvatskom ili srpskom jeziku", isti Zbornik, str. 421-427.

Mirjana Vilke, "Novine u primjeni YSCECP na nastavu engleskog jezika", Godišnjak Saveza društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije, 4-5, Zagreb, 1980-1981, str. 317-320.

Sonia Wild-Bićanić, "'Ah listen Branko mine' Regulative Conversation-acts in an Office in Zagreb", Zbornik radova sa simpozija 'Kontrastivna jezička istraživanja', Novi Sad, 1980, str. 207-213.

KONTRASTIVNA ANALIZA HRVATSKOG I FRANCUSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Vjekoslav Čosić, "Problemi kontrastiranja 'gramatičkih riječi'", Zbornik radova sa simpozija 'Kontrastivna jezička istraživanja', Novi Sad, 1980, str. 171-185.

_____, "Le mot JER et ses equivalents en français", Travaux contrastifs croato-serbe - français, Fascicule 1, Zavod za lingvistiku, Zagreb, 1981, 39 str.

KONTRASTIVNA ANALIZA HRVATSKOG I NJEMAČKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Mirko Gojmerac, "Gibt es eine perfektive und eine imperfektive Aktionsart im Deutschen?", Symposion Österreichischer und jugoslawischer Germanisten, Novi Sad, 1980, str. 101-109.

_____, "Sprachliche Mittel zur Wiedergabe des serbokroatischen Verbalaspekts im Deutschen", Serbokroatisch -

deutsche kontrastive Studien, Band 3, Zavod za lingvistiku, Zagreb, 1981, 78 str.

KONTRASTIVNA ANALIZA HRVATSKOG I TALIJANSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Josip Jernej, "Frasesologia in chiave contrastiva", SRAZ, XXIII, (1-2), Zagreb, 1978, str. 349-362.

_____, "Kontrastivnost na području rečenice", Godišnjak Saveza društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije, 4-5, Zagreb, 1980-1981, str. 249-251.

_____, "Povijest talijanskih gramatika na hrvatskom ili srpskom jeziku od 1649. do 1900", Rad, XXI, Zagreb, 1981, str. 131-236.

_____, "La linguistica contrastiva, aspetti generali e questioni di metodo", Scuola nostra, Edit, 12, Rijeka, 1981, str. 17-29.

Zorica Vučetić, "Načinski glagoli potere i dovere i njihovo prevodjenje na hrvatskosrpski jezik", Strani jezici, 1-2, Zagreb, 1981, str. 29-35.

KONTRASTIVNA ANALIZA HRVATSKOG I RUSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Tatjana Korać, "Opisni izrazi s glagolom dati/davati i imenicom u akuzativu", Zbornik iz frazeološke problematike, Zavod za lingvistiku, Zagreb, 1980, str. 17-46.

Milenko Popović, "Razvoj i principi pravopisa ruskog i hrvatskosrpskog", Suvremena lingvistika, 17-18, Zagreb, 1978.

/1980/, str. 17-21.

ISTRAŽIVANJE FRAZELOGIJE U RUSKOM I HRVATSKOM KNJIŽEVNOM
JEZIKU

I

HRVATSKA FRAZEOLŠKA PROBLEMATIKA

T. Korać, A. Menac, M. Popović, M. Skljarov, R. Venturin,
R. Volos, Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječ-
nik, u redakciji Antice Menac, drugi dio, 0 - A, škol-
ska knjiga, Zagreb 1980, 788 str.

Antica Menac, "Iz problematike frazeološke sinonimije u rus-
kom i hrvatskom književnom jeziku", Filologija 9,
Zagreb, 1980, str. 185-191.

_____, "O tautološkim frazeoshemama", Zbornik Iz frazeološke
problematike, Zavod za lingvistiku, Zagreb, 1980, str.
17-46.

Milenko Popović, "O frazemu i zamjenljivosti njegovih ele-
menata", isti Zbornik, str. 47-54.

Miho Skljarov, "Suodnos posvojnih i ličnih zamjenica za oznaku
pripadanja kao nevezanih dijelova frazeologizma u rus-
kom i hrvatskom ili srpskom jeziku", isti Zbornik,
str. 55-70.

Radomir Venturin, "Neka zapažanja o frazeologiji s numerič-
kim članom", isti Zbornik, str. 71-80.

Renata Volos, "Veza između geste i frazeologizma", isti
Zbornik, str. 81-94.

PROBLEMI LEKSIKOLOŠKO-SEMANTIČKIH KORESPONDENCIJA HINDSKOGA
I HRVATSKOG JEZIKA

Mislav Ježić, "Modalni glagoli i pomoćni glagol unutar gla-
golskog sustava u hindskom", Suvremena lingvistika,
17-18, Zagreb, 1978./1979/, str. 23-35.

POVIJEST HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA S KRAJA 19. I PRVE
POLOVICE 20. STOLJEĆA

Recenzije o knjizi Zlatka Vincea Putovima hrvatskoga knji-
ževnog jezika, Zagreb, 1978.

M. S. Lalević, "Dr Zlatko Vince, Putovima hrvatskoga knji-
ževnog jezika, Liber, 1978.", Vaspitanje i obrazovanje,
časopis za pedagošku teoriju i praksu, Titograd, 1980,
4-5, str. 180-183.

M. P., "Knjiga godine 'Putovima hrvatskoga književnog jezika'",
Marulić, 4, Zagreb, 1980, str. 358-359.

Ivo Pranjković, "Nezaobilazan prilog proučavanju povijesti
standardne štokavštine. Zlatko Vince, Putovima hrvat-
skog književnog jezika", Književnost i jezik, XXVII,
1, Beograd, 1980, str. 102-105. i Filologija, 9, Zagreb,
1979, str. 221-225.

Stjepko Težak, "Zlatko Vince: Putovima hrvatskoga književnog
jezika", Suvremena metodika nastave hrvatskog ili
srpskog književnog jezika, V, 1, Zagreb, 1980, str.
47-53.

Milosav S. Vukićević, "Zlatko Vince: Putovima hrvatskoga
književnog jezika, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb,

1978, 629 str.", Stremlena, 1, XXI, 25. IV. 1980.

SUFIKSALNA TVORBA IMENICA

Stjepan Babić, "Tvorba imenica sufiksima na - āš", Jezik, god. 28, 2, Zagreb, 1980, str. 33-44.

_____, "Koliko ima sufikasa u imeničkoj tvorbi?", Jezik, god. 28, 5, Zagreb, 1981, str. 146-148.

_____, "Tvorba imenica nultim sufiksima", Bilten Zavoda za lingvistiku, 4, Zagreb, 1981, str. 4-52.

_____, "Tvorba imenica sufiksima na -ina", Rad JAZU, 388, Zagreb, 1981, str. 313-335.

KOMPJUTORSKA ANALIZA TEKSTOVA STARIJE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Milan Moguš, Željko Bujas, Kompjutorska konkordancija Marulićevih djela, Zavod za lingvistiku, Zagreb, 1980, XIX + 708 str.

_____, Kompjutorska konkordancija Karnarutićevih djela, Zavod za lingvistiku, Zagreb, 1981, XX + 319 str.

_____, "O mogućnostima kompjutorske obrade dijalekatskih podataka", Hrvatski dijalektološki zbornik, knj. 5, Zagreb, 1981, str. 19-22.

RJEČNIK NASELJENIH TOPONIMA I NJIHOVIH ETNIKA I KTETIKA

Stjepan Babić, "O skupljanju gradje za rječnik naseljenih mjesta i njihovih etnika i ktetika", Jezik, god. 26, Zagreb, 1978, str. 63-64.

_____, "Kako se mijenjaju imena naseljenih mjesta", Jezik, god. 26, Zagreb, 1979, str. 153.